

KATONA JÓZSEF

BÁNK BÁN

Dráma öt szakaszban, előversengéssel

Eredeti szöveg, 1819

Nyomtatásban megjelent az alábbi könyvben:

Bánk bán : eredeti szöveg és mai magyar prózai fordítás : párhuzamos kiadás / Katona József ;
[a szöveget gond., a mai magyar fordítást és a jegyzeteket kész. Nádasy Ádám]
Magvető, Budapest, 2019

SZEMÉLYEK

II. ENDRE, a magyarok királya

GERTRUDIS, a királyné

BÉLA,

ENDRE, } kis gyermekeik

MÁRIA,

OTTÓ, Berchtoldnak, a merániai hercegnek fia, Gertrudisnak testvéröccse

BÁNK BÁN, Magyarország nagyura¹

MELINDA, a felesége

SOMA, a fiacskájok az udvarnál

MIKHÁL BÁN,

SIMON BÁN, } Melinda bátyjai

EGY ZÁSZLÓSÚR²

PETUR BÁN, a bihari főispán

MYSKA BÁN, a királyfiak nevelője

SOLOM MESTER,³ ennek fia

BENDELEIBEN IZIDÓRA, thüringiai leány

EGY UDVORNIK⁴

BIBERACH, egy lézengő ritte⁵

TIBORC, paraszt

Zászlósurak, Vendégek, Udvarnikok, Udvari asszonyok, Ritterek, Békételenek, Katonák, Jobbágyak⁶

Történt az 1213-ik esztendő vége felé.

¹ *Nagyúr*: nádor, a király helyettese, helytartója. Katona úgy vélte, hogy „nádor” és „nagyúr” ugyanaz, ezért használja a „nádor” helyett a „nagyúr” szót.

² *Zászlósúr*: báró, főnemes, akinek saját katonai csapata is van.

³ *Mester*: itt azt jelenti: „fiatal nemes, a cím várományosa”, tehát Solom majd megörökli apjának, Myskának „bán” címét.

⁴ *Udvarnik* (= udvarnok): Katona kétféle értelemben használja. 1. Udvari szolga, kamarás, a belső személyzet tagja (lehet alacsony rangú nemesember); 2. Az udvar és a trón körül ügyködő főnemes, hivatalnok, „udvaronc”.

⁵ *Ritter* (német): lovag. Nemesember, akinek nincs birtoka, s ezért katonáskodásból vagy személyes szolgálatból él.

⁶ *Jobbágyak*: itt: parasztok. (Másutt e szó nemeseket is jelölhet.)

ELŐVERSENGÉS (PROLÓGUS)

Ottó és Biberach jönnek.

OTTÓ *(örömmel vonja be Biberachot)*

Ah Biberach! Örvendj! Bizonnyal az
enyim fog ő – az a szemérmes angyal –
enyim fog ő lenni, kiért sokat
oly nyughatatlan szívvel éjtszakáztam!
Ó, Biberach, enyim bizonynal ő!

BIBERACH

Hm, hm, ugyan bizon! Melinda? Jó!

OTTÓ

Ó, mely hideg! – Mit is beszélek én
ezen megúnt⁷ fagyos személy üres
szívének, aki eddig sem tudá azt,
hogyan tegyen *forróan érzéni*.

BIBERACH

Ej, sőt igen nagyon tudom, kegyes
herceg, ha csak reá talállok is
gondolni, könnybe lábbad a szemem,
olyan nagyon tudom heves szerelmünk
áldott javát-savát⁸ *megérezni*.

OTTÓ

Hallgass! – De mégis – halljad csak: Melinda –
Ó, addsz⁹ halhatatlan életet,
vagy csak szünetlen álmod, ég! – Örök
Mindenható! hahogy Melinda hold:
Endymion lehessen általa. – –
Halljad csak: ő – Melinda szánakoz
rajtam, midőn komor tekintetem
tartom szegezve rajta, azt sohajtván:
„Mért nem maradtam a hazámba?” –

BIBERACH

Még

innét az ördög ássa azt ki, hogy
szeret.

OTTÓ

De sírt, midőn valék vele –
sírt, Biberach!

BIBERACH

Nevetni vagy pedig
könnyezni: az mindegy az asszonyoknál.

OTTÓ

Úgy, úgy; de a szemem közé se néz. –

⁷ *Megúnt*: életunt.

⁸ *Javát-savát*: a jó, zamatos ízét. (*Savát*: szó szerint a sós ízét.)

⁹ *Addsz*: adjál.

BIBERACH

Páh,¹⁰ milliom!¹¹ midőn nekem Luci
nem néz szemem közé, előre már
tudom, Lucim megént csalárdkodik.
Jó hercegem, vigyázz! talán világnál¹²
útálat a szerelme – és ha nem: mint
Bánk hitvesétől, meglesz a kosár.¹³

OTTÓ

Akkor Melindáról lemondok, és
színlett feláldozásom annyival
jobban kötöz szivéhez. Ó, bizon
egy asszony álma vajmi gyenge a szép
hívségről,¹⁴ és – Melinda is csak asszony.

BIBERACH

De Bánk – az áldozat-kipótoló –?

OTTÓ

Ej, őtet a nagyúri hivatal –

BIBERACH

El fogja úgy-é majd vakítani?
Ó, jó uram, csalatkozol, szerelmes
Bánk bán szemének ily titok nehéz.

OTTÓ

És még ma kell, hogy ő enyém legyen!
Szerelmet érzek én, s csak az meríthet
vég nélkül édes Elysiumba, hol
önnön szerelmünk önkirálynénk,
szép életünk világa, valódi jó,
forrása annak, ami nagy, koporsó
ürében¹⁵ élet, és kivánt jövendőnk
egyetlen egy kezesse¹⁶ – az, de az! –

BIBERACH

Karával a szegény hitesnek?¹⁷ Ó,
te elragadtató szerelem te! A-
mely Éva csábítója volt, ugyan-
ilyen szerelmet érezett az a
kigyócska. *Prosit*¹⁸ a fölöstököm!¹⁹

¹⁰ *Páh*: hangutánzó indulatszó, a lekicsinylő megvetés kifejezője.

¹¹ *Milliom* (= millió): töltelékszóként használták, „mit számít?” vagy „nagy dolog!” értelemben.

¹² *Világnál*: nappali világosságban, ha jól megnézzük.

¹³ *Kosár*: kikosarazás, elutasítás.

¹⁴ *Hívség* = hűség.

¹⁵ *Ürében* (az *úr* szóból): belsejében.

¹⁶ *Kezses*: aki kezeskedik, garantál valamit.

¹⁷ *Hites* = hitves.

¹⁸ *Prosit* (latin, ejtsd [prózit]): váljék javára! Egészségére!

¹⁹ *Fölöstököm* (= német *Frühstück*): reggeli(zés).

OTTÓ

Embertelen! Most oktatásra nincs
szükségem.

BIBERACH Ej, herceg, hiszen – no – jó.

OTTÓ

Távozz előlem –

BIBERACH Imhol a királyné – –

GERTRUDIS (*belép*)

Ottó, no jójj! látod, leereszkedek²⁰
s magam jövök hozzád: de mondhatom
neked, hogy ez ma udvaromban az
ily esztelenkedések közt utolsó
fog lenni; mert azért, hogy a király
után való bánatjaimat kiverjem
fejemből, avagy téged, hercegem
örvendezőbbé tégyelek – soha
jobbágyaim²¹ kedvét nem áldozom fel! –
Te holnap útatol! –

OTTÓ (*dörmögve*) Csak céloamat
érjem – ha a pokolba is – megyek.

(*El, Gertruddal.*)

BIBERACH

Ej, ej, kegyelmes úr, vigyázz, vigyázz; mert
egy ily keszeg, sovány fiút az izmos
Bánk bán – bajúsza egy végére tűz.²²

(*Utánok ballag.*)

²⁰ *Leereszkedek*: a mai irodalmi nyelvben *leereszkedem* volna, mivel ikes ige; Katona azonban alig használja az ikes ragozást.

²¹ *Jobbágyaim*: alattvalóim. Katona helyesen tudja, hogy a 13. század elején a *jobbágy* még nem csak parasztot jelentett, hanem általában királyi alattvalót (magas rangút is).

²² *Tűz* = tűz.

ELSŐ SZAKASZ

A mulatópalotának vendégszobája. Több asztalokon kész italok. Gyertyák égnek. Gyakor jön be néhány vendég, iszik s ismét megy. Kívül táncmuzsika, mely helyel-helyel megszűnik. Mihál egy asztalkánál szundikál.

ELSŐ JELENET

SIMON *(belép)*

Hm; hátha mégis úgy lehetne? Furcsa!
(Meglátván Mihált) Ej, lássa bár az ember, e bizony
alszik megént! – No, bátyám! ébredezz!
Ki s be járnak emberek s reád mosolygva
nézgelnek. *(Mellé ül)*

MIKHÁL *(felveti szemeit, s kezét nyújtja Simonnak)* Ősz hajam vagyon, Simon,
jó lelkiismeretem: azért biz' én
nem gondolok velek.

SIMON De mégis, én-
velem csak fogsz üríteni egy pohárt?
No – *a bojóthi Mortundorfok!* *(Pohárt emel)*

MIKHÁL *(eszmélkedve, kezét mejjére²³ nyomja s sóhajt)* Ah!
Hazám! szerette²⁴ jó hazám, *Bojóth!*
De vége! Már nekik is – jó éjtszakát! *(Felkapván az ezüstpohárt)*
No, éljetez fenn ott, bojóthiak!
Ott, ott van élet; itt csak éjtszaka. *(Iszik)*

SIMON De hátha mégis úgy lehetne itt is?

MIKHÁL Olyan csodálatos²⁵ hangon felelsz.
Simon, reményelsz? – Ej, jó éjtszakát!

SIMON Nem gyötrelek, Mihálom, hát vele.
Még gyóntatómnak is csak esküvés
alatt nyilatkozthatnám ki; de
neked – neked, Mihál, nem: én atya
vagyok.

MIKHÁL *(feláll)* Simon!

SIMON Tán kétségeskedel?
Negyvenhat esztendősnél nem vagyok
több.

²³ *Mejjére* = mellére.

²⁴ *Szerette*: drága, imádott.

²⁵ *Csodálatos*: szokatlan, különös.

MIKHÁL Ó, Simon, nem hal ki a bojóthi
gróf-faj! Spanyol hazánkba vissza kell
mennünk – csak ott kell a bojóthi fajnak
zöldelni –

SIMON Vagy Magyarországon. Magam
is gondolám már s elvégeztem²⁶ azt,
hogy *minden országból Bojóthra vinném;*
de itt nem aljasúl el a spanyol –
Elég, ha mind megannyi jó magyar
háznépnek *ők* lehetnek törzsöki.

MIKHÁL
Ők?

SIMON Hét fiú.

MIKHÁL (*elszomorodva leül*) De már ez csúnya tréfa.

SIMON
Hallgass meg engem: tegnap estve a
vadászaton egy őzet kergeték,
és – egy banyát találtam. Ő alig
látott meg engemet, s leroskadott
térdére és tudtomra adta, hogy
feleségem immár megszült. Szinte²⁷ el-
indultam; amidőn *hatot* felém nyújt.
„Ó, légy kegyelmes (úgymond) asszonyodhoz!
Ő egykor egy szegény koldús személyt
elkergetett magától s becstelennék
nevezte, mert *kettős* szülöttje volt:
hogy most az Istenség adott *hetet*
neki, nyomban emlékébe jött az, amit
mondott. Megindulván azon, nehogy
feslettnek ítéltessen, egy fiat
megtart magánál – a többit hogy öljem
meg, azt parancsolá –”

MIKHÁL Tigrisanya!

SIMON
Megesketém és titkon általa
neveltetem mindnyáját.

MIKHÁL Hát az anyjok?

SIMON
Mindég keservesen zokog, midőn
az *egyét* a kezébe vészi és
nem tudja azt, hogy én tudom, miért sír.

MIKHÁL
Aztán mi lesz?

SIMON Mikor majd nagyra nőnek,
akkor fogom mutatni csak, hogy ő
haljon meg akkor – de örömébe haljon.

²⁶ *Elvégeztem*: eldöntöttem.

²⁷ *Szinte*: majdnem, már-már.

Minő öröm lesz ez! Már elhagyom
Endrének udvarát, s velek leszek. –
Mikhál, miért sírsz oly keservesen?

MIKHÁL

Nem hal ki a bojóthi nemzetem!²⁸

SIMON

Nem. Nem. De hát ne sírj!

MIKHÁL (*poharat kap*)

Öröm miatt. –

Ott cimbalom, síp, hárfa zengenek:
ott azt hiszik, hogy ők örvendenek –
Nem, nem csak egy az, aki itten örvend,
Mikhál az, a *bojóthi*. (*Iszik*)

SIMON

Nézd, ezek *nem*.

*Vendégek jönnek vegyest békételekkel, kik komoran, minden valakire való ügyelés nélkül le-
üldögélnek, isznak.*

SIMON (*Mikhál mellé ülén, poharat tölt*)

Nézd, mintha orra vére folyna, úgy
kullog be némelyik. Manó vigye
vígságtokat, hol a szabad magyar
érzés az itt erőltetett feszesség²⁹
láncába kénytelen harapni.

EGY BÉKÉTELEN (*rossz kedvvel nyújtja poharát egynek az öszveütésre*) No! –

MÁSODIK JELENET

PETUR BÁN (*belép, vadon körülnéz, Simon mellett egy székre veti magát*)

Így? – Ördög és pokol! Bizon, majom
mind egyről egyig. – Ó, te szép *nevű*
magyar – Magyar? – Hej, félre, oktalan
aggódalom! mit használ itten a fog-
csikorgatás? (*Főbe üti magát*) Bolondos agyvelő!
(*Dömmög.*³⁰) Szabad kívánna lenni mindenik,
és torkukon kegyes nagyasszonyuk
sült-főttje oly mohon³¹ rohan le, hogy
majd szinte megfulladnak. Lévnyalóvá³²
lettél, dicső *Árpád gyümölcse, te?*

SIMON

Bán, hát mi lelt?

MIKHÁL

Petur, nem vagy magad,

Nyelvedre vígyázz.

²⁸ *Nemzet*: nemzetség, család.

²⁹ *Feszesség*: feszengés, udvariaskodás, korlátok közé szorított viselkedés.

³⁰ *Dömmög* = dörmög.

³¹ *Mohon* = mohón.

³² *Lévnyaló* (= lé-nyaló): levesnyaló, tányérnyaló, aki a haszon reményében hízeleg.

PETUR Jaj, kegyes nagyúr! sokat
fogsz még te itt találni, ami akkor
nem volt, midőn elmentél. Ó, de hálá,³⁸
hogy itt vagy ismét. Orvosolj, ha tudsz.

BÁNK
Hazánk külön-külön vidékein
jajt s bánatot találtam; s itt, ime
ellenkezőt találok, s nem tudom,
melyik tehet rémítőbbé.³⁹ – Kőjön
táján talála engem a serény
követ. Petur, miért hivattatál
te engem vissza? Mégpedig titokban?

PETUR (*körültekint*)
Titokba', bán, titokba' – azonba' szólni
itt nem lehet – hiszen magad tudod, sőt
látod, (*Csúfosan kimutat*) hogy egy jól megterítettett
asztal legyekbe' nem szűkölködik.
Ezek donognak, és lehet talán, hogy
a titkom is kidonganák –

BÁNK Titok?

PETUR (*szinte sűgva*)
Úgy van, kegyes nagyúr, úgy van, titok,
és mégpedig setétben –

BÁNK (*megjedd*) Bán!

PETUR Te is
bele vagy keverve, és ha veszteségre
jön a dolog, tied lesz a nagyobb.

BÁNK
Bán! bán! Hamar beszélj!

PETUR Nem, ó nagyúr!
Mert azt kívánni, hogy megsűgjanak
mindent az emberek, csak annyi, mint
abban találni kedvét, hogy ha sok
irígye, ellensége van: pedig
mindenkor a legördögebb nadály⁴⁰
a sugdosó maga, – én az nem vagyok; de
jőjj még ez éjjel – itt ha eloszlanak –
házamhoz. A jelszónk lészen: Melinda!

(*El.*)

ÖTÖDIK JELENET

Biberach, aki éppen kevéssel előbb mint valakit kereső, belépett, amint Bánkot meglátja, megijedve vonja egy szegletbe magát, és alighogy Petur elvégzé beszédét – hamarébb kisuhan.

³⁸ *Hálá* (= hála): köszönet.

³⁹ *Rémítő*: rémült, ijedt.

⁴⁰ *Nadály*: pióca, vérszívó.

BÁNK *(elkiáltja magát)*

Melinda!? *(Sok ideig nem tudja magát szóra venni)* Az – Melinda – Jelszavok!
Melinda szép, mocsoktalan neve
ma szemfedélül⁴¹ szolgál egy setétben
ólázkodó csoport között! – Titoknak
lett zára a *Melinda* szabad neve!

HATODIK JELENET

TIBORC *(ugyanazon ajtón, melyen Bánk bejött, becsúszik)*

Ni, boldog Isten! Mégis ő biz' az!
Bánk bán – nagyúr –!

BÁNK Elárultattam?

TIBORC Én
Tiborc vagyok, kegyes nagyúr – no, lám!

BÁNK
Tiborc – *(Gondolkodva járkal)*

TIBORC Igen – mert szólni kellenék
nagy dolgokat –

BÁNK Melindáról?

TIBORC Nem arról.

BÁNK
Nem!

TIBORC Lopni jöttem ide; mivel a szegény
anya s gyermekek velem – *(Elfajtotdike)*

BÁNK No jól van – úgy.

TIBORC Ó, én szerelmes Istenem! Hiszen
nem is figyelmez rám – Bánk! – bán! – nagyúr –

BÁNK
Melinda! és mindég *Melinda!* – szent
név! égi s földi mindenem javát
szorossan egybefoglaló erős
lánc, úgy elomla törhetetlen élted,
hogy abból a gazoknak is jutott? *(Fellobban)*
Mennyben lakó szentséges Atyám! Ide
mindentudásod égi cseppeit!
Nekem – nekem, hogy e nagy fátyolon
átlássak és eszemmel a halandók
szívébe nézhessek, mint a tükörbe.

TIBORC
Nagyúr –

BÁNK S ugyan továbbra láttak ők,
mint a szerelmes? És azért futom-
e én az országot, hogy addig itthon

⁴¹ *Szemfedél*: takaró, elleplezés (nem 'halotti lepel', mint ma).

fojtsák meg üdvösségemet? – Talán
ez a királyos asszony azért tetéz
munkákat a munkákra, hogy szemem
elkábulásakor, szivemben a benn-
lakó becsületet megölje? – Jaj! –
S most már ezen setétben bújdosók
volnának, akik engemet bolond
álmomba' szánva háborítani
igyekszenek s a végveszélybe' forgó
becsületem felett rikoltanak:
„*Bán*, ébredezz; mert meglopattatik *Bánk!*”
Azonban – ezek talán csak úgy fogadt
szolgái voltak egy veszett irígy
embernek, aki nyúgodalmamat
sajnálva, itt (*szerűére ver*) szorongatást okozni,
s döbbsentni szívemet kívánta – (*Megjedd*) Meg-
döbbsenni? Ezt előttem egykor úgy
festék le, jól tudom, mint egyikét a
lélek betegségének. – – – – –
Az sem lehet hiszen szünetlen ép! (*Reszketve*)
Bánk! *Bánk!* Te nem mered kimondani
talán? Ki, csak ki! hogy kacagja a
visszhang is árva gyengeségedet –

TIBORC

Ó, szent Teremtő!

BÁNK

A szerelem-féltő

Bánk bán! (*Kacag*) Tüdő,⁴² hazudsz! hazudsz!
(*Fájdalommal fejét kezei közé szorítja*)
Mít nyughatatlanítsz, setétes álom-
kép! Mít gyötörsz, incselkedő *chimaera!*?
Hát a világnak egyik pólusától⁴³ a
más pólusig, szerelemeimben,⁴⁴ én
miért öleltem mindent egybe? mért
mindent? Miért tebenned, ó Melinda!?
S egy ember – egy haszontalan por – az
ütné ki őtet karjaim közül?
Őtet!? Ki lenne az? Ki lenne az? – –
Világot, itt! világot! (*Hirtelen*) A setétben
ólálkodókhoz elmegyek.

(*Elmegy, amerre jött.*)

TIBORC

No, itt hágy.⁴⁵ –

Ah, mintha jönnének – jönnek – csak ell –

⁴² *Tüdő*: itt: lélegzet, lélek, a saját élő és gondolkodó lényem.

⁴³ *Pólus*: a Föld sarkai.

⁴⁴ *Szerelemeim*: Melinda iránti érzelmeim.

⁴⁵ *Hágy* = hagy.

Éhezzetek, szegény férgek:⁴⁶ nem ért még a lopáshoz ős Tiborc apátok.

(*Rettegve Bánk bán után siet.*)

HETEDIK JELENET

Ottó és Biberach jönnek.

OTTÓ

Frissen – beszélj – találhattad magát?

BIBERACH (*jelentőleg*)

Találtam – a galamb helyett oroszlánt.

OTTÓ

Talán haragszik? Mit szólott?

BIBERACH

Hogy: eljön.

OTTÓ (*örömmel*)

Eljön!

BIBERACH No, csendesen! – Dicsérd csupán múltával a napot.

OTTÓ

Hiszen maga mondá Melinda, hogy eljön?

BIBERACH (*fagyosan elmosolyodik s futva azon ajtóra veti szeméit, melyen Bánk elment*)

Maga.

(*Hangosan, vélvén, hogy Bánk hallgatózhat*)

Germannicust, ki elrejté magát,
hogy majd kilesse, mit beszélnek
felőle, nem jó ám követni mindég,
mert a szelíd Germannicus tudá
az indulatait mérsékleni.

OTTÓ

Miért beszéled ezt nekem?

BIBERACH

Csak úgy –

OTTÓ

Te indulat nélkül való teremtmény,
esmérlek-é immár én tégedet?
Vagy egy csodálatos embernek óhajtsz
látszani, úgy-e? – Légy nekem barátom!

BIBERACH

Én nem.

OTTÓ

Nem? és miért?

BIBERACH

Hogy más legyen.

OTTÓ

Derék!

⁴⁶ *Férgék*: itt: porontyok, gyerekek.

BIBERACH Azon bolondság, amidőn
az állapotját⁴⁷ elfelejti az
ember, nevetségesebb, mint ha a
természetét erején fellyül⁴⁸ feszíti.

OTTÓ

No, adj tehát tanácsot most.

BIBERACH Miben?

OTTÓ

Te esmered Melindát –

BIBERACH Tán – igen.

OTTÓ Szólj!

BIBERACH

Hm –! minden, ami a fehérszemélyek
szív-büszkeséginek hízelkedik,
egyúttal az már tetszik is nekik.
Ők a legundokabb kirugdalozókat⁴⁹
is még dicsőségesnek esmerik,
ha benne egy kis rendkívül-való van.
Egy herceg – egy királyi néne – egy
kereszt – arany lánc, mind egérfogók
az asszonyokra nézve.

OTTÓ S a derék

Bánk bán, Melindára?

BIBERACH Férj, kit szeret.

OTTÓ

Elvesztem!

BIBERACH Ó, dehogya! A férj se várjon
az asszonyának szívetől soha
többet, csak amit egy becsületes
kalmártól: ez bármilyen szentül is fel-
fogadja a kiválasztott jószágának⁵⁰
a félretételét – mégis hazud:
egész örömmel adja által a leg-
elsőnek, aki értek⁵¹ többet ad.

OTTÓ

Mért könnyezett hát, hogy velem beszélt?

BIBERACH

Ez éppen a fő bökkenő! Uram,
hidd el, hogy asszonyink ravaszbak ily
esetbe', mint az ördög, amidőn
az elragadni egy bűnöst törekszik.

⁴⁷ *Állapot*: társadalmi helyzet, a ranglétrán elfoglalt hely.

⁴⁸ *Fellyül* = felül.

⁴⁹ *Kirugdalozó*: gátlástalan, kicsapongó ember.

⁵⁰ *Jószág*: áru.

⁵¹ *Értek* = érték.

OTTÓ

Ó, hát enyim Melinda!

BIBERACH

Nem hiszem.

OTTÓ

Nem?

BIBERACH Mért akarsz elvenni egy szerencsét,
melyet nem adhatsz vissza?

OTTÓ

Bíberach!

Mi lesz tehát ebből? Hisz egyszer így,
máskor pedig másképp szólsz –

BIBERACH

Mert sem a

búdban, sem a szerencsédben soha
ok lenni nem kívánok.

OTTÓ *(felbosszankodván; megvetőleg)* Ostoba!

(El.)

BIBERACH *(egyedül)*

A repkedő kicsinyke lelkek oly
sokan donognak a világba', mint
a szúnyogok; de vajjon hol van az
az ember, aki abban elhítené
magát, hogy ő *közikebe tartozik?*
Sokszor derék, ha egy ily ostobát
jól megzavarhat az ember, ámde úgy,
hogy ő megént mást légyen kénytelen
zavarni. Rajta csak, kegyelmes Ottóm:
ugorj! de Bíberachod hátra áll.
S ilyen szegény egy ember? éspedig
uralkodó ember! Mégis kezében
a nénye szíve, akit egy nagy ország
fél – ! Tartományok hát csak *machinák*,⁵²
amellyeket kis gyermek is megindít,
ha *félelem s reménység* mindenik
kereket helyén maradni kényszerít.
(Gondolkozik) Itthon vagyon tehát – Melinda a jel –
jó, jó – – de csak vigyázva. Meglehet,
Bánkhoz szegődök. *Ott van a hasza,*
hol a haszon – s miért ne húzzam azt?
Hisz aminek meg kell történni, az
anélkül is megtörténik. *(Kitekint)* Hah! más
oldalra a paláttal, Bíberach.

NYOLCADIK JELENET

IZIDÓRA *(sietve jön)*

Ő volt az! Úgy-e ő –?

⁵² *Machinák* (ejtsd [mahinák]): gépek, masinák.

BIBERACH (*vállat vonyít*) Kisasszony! én
száraz reménnyel nem tudlak tovább
éltetni.

IZIDÓRA Mit? – Leselkedő! Ezért
csaltad tehát ki titkomat –?

BIBERACH Hisz Isten
én nem vagyok – ha mást szeret.

IZIDÓRA Való
tehát? Melinda –

BIBERACH És te is tudod?

IZIDÓRA
Ha mások észrevehetik, én legyek csak
vak? – Biberach, ó, szólj, tudná magát
Melinda elfelejteni?

BIBERACH Talán. Hisz asszony.

IZIDÓRA (*dölfösen*)
Asszony? Te érzéketlen ember! és
te is tudod közélről e nemet
esmerni –

BIBERACH Megtanultam, emberi
elmém ezernyi baklövésivel.

IZIDÓRA
Melinda eszerént –?

BIBERACH Asszony.

IZIDÓRA (*méreggel*) S azok –?

BIBERACH
Az ördögökkel is elenyelgenének,
ha nincsenek körülöttök férfiak. (*Kitekint*)
Jönnék! (*A legnagyobb hidegséggel ott akarja hagyni*)

IZIDÓRA (*szeméit tenyerével elfedi*) Jaj a szemeknek, melyek ezt
látják – jaj a szívnek, mely érezi! –
Ó, Biberach, ne hagyj el!

BIBERACH (*visszaballag*) Érted azt
is megteszem. – De térj ki most előlök!
Egyetlenegy tanácsadásom ez:
kövesd Melindát, szép kisasszonyom,
s ne ess utána *Ottónak* nagyon.
Sok férfiak – tudom magamról – az
olyat, ki könnyű győzedelmet ígér,
azért se' szívelik; de legyen a
meghódítás nehéz, már akkor ők
csak puszta büszkeségből is belé-
szeretnek.

IZIDÓRA (*megsértetve*) Ah, te szemtelen!
(*Elsiet.*)

BIBERACH (*könnyű vállvonyítással*) Szegényke!
(*Szűnet után*) Kár ilyen egy csinos főért, hogy a

velő hibáz⁵³ belőle! Benne van
szép két szem, amely hódítón beszél;
szép ajkak, édesen beszélnek;
és még egy elcsábíthatón beszélő
szajkói nyelv – és minden, ami csak
beszélhet, azt beszéli, hogy:
az ész hibázik, a fejecske kong.

(Elkullog.)

KILENCEDIK JELENET

Melinda s Ottó belépnek

MELINDA

Távozz!

OTTÓ Melinda!

MELINDA Távozz, mondom!

OTTÓ Egy
szót csak, Melinda –!

MELINDA Édes Istenem,
mi lett belőle! –

OTTÓ Énbelőlem?

MELINDA Ál-
orcádból, undok ember! Ó, szerelmes
jó Istenem, be megcsalatkozték!

OTTÓ Ó, én is – én is megcsalatkozték!

MELINDA

Kiben?

OTTÓ Melindában. Midőn bejöttem ez
országba – mindjárt szemembe tűntél.
Egy szív után esenkedék, hogy e
szívem felosszam. A sok udvari
szívek között – bocsáss meg – a tied volt
legegyügyűbb,⁵⁴ ártatlanabb, Melinda!

MELINDA

Úgy, úgy! ezért kellett tehát nekem
ide jönni, és ezért nem ille Bánk
bán hitvesének a magányba' lakni?
Mert udvarunknak nagy szüksége volt
tapasztalatlan, együgyű szívekre. Ó,
ez fáj – kimondhatatlanul.

⁵³ *Hibáz*: hiányzik.

⁵⁴ *Együgyű*: egyszerű, egyenes lelkű.

OTTÓ Midőn
Fülöp király ölettetése végett⁵⁵
gyanúba jővén, szenvedésemet
előbeszéltem,⁵⁶ oly szerelmes érzés
csillámla kedves könnyeidben –

MELINDA
Jaj, jaj, tehát azon könnyeknek!

OTTÓ Engedj
meg! Vak valék, mivel szerettem.⁵⁷ Ottó
többé nem az, ki volt. Ottó oda
maradt Merániában: más terme itt
már általad, Melinda. Akkoron
levék teremtvé, amidőn először
megláttalak; mint gyertya által a
világ lesz – úgy valék melletted, úgy
követtelek; s *levésemnek* legelső
pillantatában eltűnt *lételem*.⁵⁸
Vétek-e ez?

MELINDA Ó, hogy én csak sírhatok!

OTTÓ
Melinda, kéméld könnyid záporát!
És mégis – esküszöm – drágák ezek
előttem és vigasztalói meg-
átkoztatott jövendőknek –! (*magában*) Helyessen
mondád, ravasz kölyök!

MELINDA Sajnálak. – Ó,
herceg! Szerelmem által egy lehet
csak boldog és szerencsés – az pedig
Bánk.

OTTÓ Ó, bizonyval az ő – egy boldog ember!
(*Sóhajtván, Melindának lecsüggő keze után hajol, s azt hosszasan homlokához nyomja.*)

TIZEDIK JELENET

BÁNK (*az ajtócskán ismét visszajön*)
Vad indulat, mért kergetsz vissza ismét?
(*Meglátván őket, tenyerét szeméire csapja*)
Ó, véghetetlen szent könyörületesség!
(*Erős muzsika; Bánk megijedve szédeleg ki, vissza az ajtón.*)

MELINDA
Ah, oszlanak!

⁵⁵ *Végett*: miatt.

⁵⁶ *Előbeszéltem* (= előbeszéltem): elmondtam.

⁵⁷ *Szerettem*: szerelmes voltam.

⁵⁸ *Levés*: létrejövés, megszületés. – *Lételem*: létezés mód, fennálló állapot.

OTTÓ Csak egy szót még, Melinda!

MELINDA

Bocsáss!

OTTÓ (*szavakat láttatik keresni*) Melinda! Ó, mért kell nekem olyan nagyon szeretni, mint soha még nem szerethetett egy szív is! Ó, mért kell nekem csak nyögni ott, hol minden érző szív megrészegedne örömébe! – Mért hogy reményem szerencsém⁵⁹ vígságait haladja⁶⁰ és szerelmem oly vágyakat nevelni kénytelen, melyek talán elmémtől fosztanak meg –! (*hevesen*) Lennél csak egyszer enyim, Melinda, úgy az *álmod* utálnám, mivel szemed szememtől elvonná – a *szelet*, mert elragadná tőlem lehelledet – s a *napvilágot*, mert képedet csókolná tőlem el. Eszelős szerelmem egy egészen új világot álmod örütségiben, melynek csak *Ottó* a lakossa és – *Melinda*. (*Letérdel*)

MELINDA (*megretten*) Térdepelsz?!

OTTÓ Előtted, akit imádok. Ó, engedd meg gyermeki báb-módra⁶¹ minden gondolatjaim enyészni, és csak a *Melinda* édes nevével agyvelőm betölteni.

MELINDA

S ő térdepel! – Bánk, Bánk emlékezek szavadra –

OTTÓ (*felemelkedik*) Bánknak a szavára?

MELINDA Arra.

Midőn kezem megkérte, nem rogyott ő térdre –! szép se volt igen; de egy Alphonsus, egy Caesar⁶² állott előttem. „Szabad tekintet, szabad szív, szabad szó, kézbe kéz és szembe szem – minálunk így szokta a szerelmes; aki itt letérdel, az vagy imádkozik, vagy ámít.” Ő mondta ezt, ámító! és bizony Bánk nem hazud: s ezért megvet Melinda. (*Egész bosszúval el akar sietni; de szemközt jön Gertrudis.*)

⁵⁹ *Szerencsém*: sorsom, helyzetem, ami nekem jutott.

⁶⁰ *Haladja*: meghaladja.

⁶¹ *Gyermeki báb*: kisgyermek.

⁶² *Caesar*: Katona József kiejtése [cezár] lehetett, ma [cézár].

TIZENEGYEDIK JELENET

Gertrudis az udvari asszonyokkal megjelen, s hol a bosszús Melindát, hol a magát feltalálni nem tudó Ottót nézvén, egy ideig megáll hátulról; végre szúrósan felszólal.

GERTRUDIS

Hogy sokszor oly hivatlan érkezik
az ember! és – *(indulattal)* mi volt ez itt, Melinda?

MELINDA *(keserűn)*

Édes – mulatság –!

GERTRUDIS

Nem reményleném!

MELINDA

Mindent lehet. Köszönöm, nagyasszonyom,
hogy oly kegyes valál s átláttad azt,
hogy *a bojótbi Melindának nem illik
falun magányban lakni, mert nagyúrné,
s alkalmatosságot szerzel nekem
ezzel (Ottóra mutat) sok édes mulatságra is –
ó, mert hiszen Melinda együgyű!
(Szinte illetlenül elsiet)*

GERTRUDIS *(ajkát harapva néz utána)*

A kis majom harap. *(Szünet)* Negyednapig⁶³
előmbe nem bocsájtatik. *(Járkál, végre az udvariakhoz szól)* Magam
fogok maradni. –

(Azok elmennek.)

TIZENKETTEDIK JELENET

GERTRUDIS

Ottó! Hát mi volt ez?

OTTÓ

Kedves királyi néném!

GERTRUDIS

Félre azzal!

OTTÓ

Ő – ő –

GERTRUDIS Mít ő? mi ingerelte oly
nagyon fel őtet?

OTTÓ

Szívem.

GERTRUDIS

Szíved?

OTTÓ

Az.

GERTRUDIS

Ottó!

OTTÓ Mi lelt?

GERTRUDIS Azt kérded, bíborunk⁶⁴
bemocskolója?

⁶³ *Negyednapig*: ma és még három napig. A régies számolás a kezdőnapot is belevette.

⁶⁴ *Bíborunk*: bíborszínű (vörös) palástunk, azaz hercegi rangunk, nevünk.

OTTÓ Istenemre –!

GERTRUDIS Mit?

OTTÓ Túrtesd⁶⁵ magad –

GERTRUDIS Ki vagy te? És ki én?
Az én anyám, s hazám, Meránia
szült téged? A nagy Berchtold vére így
fajúlt el?

OTTÓ Egyszer minden útakat
számomra készítéd – azután pedig meg-
gyalázol!

GERTRUDIS A célod nem, de módjaid
útálhatom. Magam készíték útat,
mivel beteg testvérem megvidámítása
volt késztetőm; nem tiltottam soha
tőled szerelmet! Vidámság, öröm,
minden csak a szolgálatodra volt;
s most fajtalan véred tilalmas úton
Melinda bírására csergedez.
Itt áll im⁶⁶ a gyűlöltetett; s az a
szép győzedelmes, kit meg kellett volna győzni,
amott meg – útván ezt, engem is
kerül.

OTTÓ De hallgass meg!

GERTRUDIS Meráni herceg –
egy férjfiú nem tud kifogni egy
asszonyszemélyen; s egy Gertrudis – egy
asszony tud országok felett megállni.

OTTÓ No jó! tehát lemondok róla.

GERTRUDIS Le-
mondasz? S te tudhatnád azt tenni? Úgy
lelkemre mondom: hát nem is szeretted.

OTTÓ Szerettem, esküszöm; de most eszem
szólt fel.

GERTRUDIS Hazudsz! – Az a tűz, melyet a
természet alkotott az asszonyok
szemébe, oly sebessen elragad,
hogy azt csak egy nyájas szó is dühös
lángokra gerjeszti, s az erőtlen ész
elhallgat: ekkor már az észbe' bízni
csak annyi, mint egy nagy tüzet csupán
buzgó imádság által oltani.

⁶⁵ *Túrtesd*: türtőztesd, tartsd vissza magad.

⁶⁶ *Im* = íme.

OTTÓ

De könnyeit tekintvén –

GERTRUDIS *(elkomorodik)* Sír is! *(Keserűen elmosolyodik)* És te róla mégis le akarsz mondani? Nem ösmered tehát az asszonyi szív gyengeségeit? Sem a hanyatló virtusnak⁶⁷ e fogásait? – Hiszen könnyezni kell, hogy áldozatja színlett becsét nagyítsa és a könny az a gyöngy, mellyel a halálos ágyba' fekvő szép virtus ékesíttetik! Ki ekkor is még lemond, az oktalan – bolond.

OTTÓ *(unatkozva)*

Néném, tehát mi lesz kedved szerént? Majd bíborunk bemocskolása, majd megvettetett szerelmem által a rád háromolható szégyen gyötör.

GERTRUDIS

Tudd meg, kicsinylelkű, hogy e dolog ha Melinda érdemét temette volna el, úgy kikergettetni kész lehetnék országaimból – és mégis, ha azt megérni kellene, hogy reám mutatva susogni hallanám: „*ni, itt megyen Gertrud, az öccse kinek kontár vala Melinda elszédítésében!*” – Ottó!

OTTÓ

De – Istenem! – tehát szólj, mit tegyek?

GERTRUDIS

Te engemet megláncolál,⁶⁸ s magadnak egy gödröt ástál; mostan mégis én – én húzzalak ki abból?

OTTÓ

Csak te, ó,
Gertrudis! Add tanácsodat nekem,
hogyan lehessen enyim Melinda szíve?

GERTRUDIS *(elsárgulva visszarezzgen)*

Hallatlan! *(Járkál; végre kikiált)* Asszonyok! – – Megyek.

OTTÓ

néném! *(Ölelni akarja Gertrudist)*

Kegyek

GERTRUDIS *(visszalöki)* Hah! Vessz el itt arany kalitkád ürében,⁶⁹ árva bíboros⁷⁰ teremtmény – mit gondolok veled!

(Elsiet, az asszonyok követik.)

⁶⁷ *Virtus*: itt: női szemérmesség, asszonyi hűség.

⁶⁸ *Megláncolál*: megkötöttd a kezemet (?).

⁶⁹ *Ürében* (az *úr* szóból): belsejében.

⁷⁰ *Bíboros*: bíbor ruhás, azaz hercegi. (Nem az egyházi főméltóság.)

OTTÓ

Hah!

(*A bosszúság és a szégyen között habozván, végre kikiált*) Biberach!

TIZENHARMADIK JELENET

Biberach belép és parancsolatot vár. – Ottó valamit akar mondani, de ismét abbahagyja, ki is akar menni, de nem bír magával, és végre az elmosolyodó Biberachon akad meg kérdő szeme. – Biberach vállat vonít. Ottóhoz akar menni, de a kis ajtó figyelmessé teszi. Végre megfogja Ottó kezét és az ellenkező oldalnak elejére kivezetvén ezt súgja:

BIBERACH

Eredj utána – mutass előtte ki-
derült tekintetet – kérj engedelmet –
mondd, hogy sokat hallottál a magyar
feleségek állhatatosságáról – ez
csak próba volt. Örömében még maga
fog a királyné elvezetni hozzá,
s a *résztevétség*⁷¹ ügyis megpuhult
Melinda tán öleléssel is köszön
el nem rabolt bizodalmaért. Kikérsz
elutazásod végpillantatán
egy *János-áldását*⁷² üríteni.
Ott leszek én majd a pohárnok; a-
vagy légy magad – ne, itt egy kis hevítő;⁷³
(*Porokat ad által*) emez pedig nénédek altató.
Ha ezt az álom elszólítja onnan,
te vissza is mehetsz Melindához megént – (*Elmosolyodik*)

OTTÓ (*megrázkódik az öröm, félelem és Biberach eránt való utálat s szeretet között*)

Irtóztató – de köszönöm. Úgy van! ő
enyim bizonynyal. –

(*A királyné után siet.*)

BIBERACH

Hogyha bőkezűbb

lettél s fizettél volna, jobb tanácsot
is adhaték. Most jobb lesz tartani,
jó herceg, a magyarsággal. – No csak menj!

(*Le akar egy székre ereszkedni, de mintha valami jobb jutott volna eszébe, halkkal felemelkedik, és a belépő Izidórának Ottó után mutatván, a másik oldalon elmegy.*)

TIZENNEGYEDIK JELENET

*Izidóra fájdalommal néz mind a kettő után, aztán elsiet Ottó után. – Bánk eljön a rejtek-
ajtóból meztelen fegyverrel; magánkívül sok ideig tipeg-topog.*

⁷¹ *Résztevétség*: részvét, sajnálat.

⁷² *János-áldás*: az estét záró búcsúpohár.

⁷³ *Hevítő*: szexuális izgatószer, drog.

BÁNK

Hogy e tetem fagyos, hogy e szemek
vakok, hogy e fülek dugúlva nem
valának! – Egy királyné és – Melinda –
Ó, ó! (*Hidegülve*) Megént lehellhetek, megént,
és érzem azt, hogy élek. A homály
eloszla – megviradt – felébredék.
Irtóztató kilátás a jövő
nappalra! – Vond ki, lelkem, most magad
azon setét ködből, mely eltakarta
előled a világot, s emberi
vak bizodalomba szótt! – És ilyen asszony
őriz meg, ó, magyar hazám? Hah, egy
fertelmes asszony, kit hogy ördögi
érzésiben ne lephessen meg a
jobb ember, érthetetlenül beszél
kétféleképpen gondolatjait. –
De hát *Melinda!* Ó! hát a *haza!*
Itten Melindám, ottan a hazám –
a pártütés kiáltoz, a szerelmem
tartóztat. – Énrám bíz a szunnyadó
gondatlan – énreám tevé le a
szegény paraszt elfáradt csontjait:
nem vélik ők a zendülést, mivel
Bánk a király személye – esküszöm,
meg is fogok felelni ennek, és
habár tulajdon síromon fog is
a békeségeitek virággani. –
Szedd rendbe, lélek, magadat, és szakaszd
szét mindazon tündéri⁷⁴ láncokat,
melyekkel a királyi székhez és
a hitvesedhez, gyermekidhez oly
igen keményen meg valál kötözve!
Úgy állj meg itt, pusztán, mint akkor, a-
midőn az Alkotó szavára a
reszketve engedő *chaos*⁷⁵ magából
kibocsájta. – Két fátyolt szakasztok el:
hazámról és *becsületemről*. A
bocsánatot hörgés közt is mosolygom,
ha ötlettetésem ezekért lészen! – Egy
ménkőcsapás⁷⁶ ugyan letépheti
rólam halandóságom köntösét: de
jóhíremet ki nem törölheti.

Függöny

⁷⁴ *Tündéri*: tűnékeny, látszólagos, nem állandó.

⁷⁵ *Chaos*: Katona kiejtése [kaosz] lehetett.

⁷⁶ *Ménkő* (= mennykő): villám.

MÁSODIK SZAKASZ

Setét boltozat Petur házában. Hátral közepén egy fekete asztal, mely körül Mikhál bán, Simon bán s a békételenek ülnek, sokan pedig körülöttük állanak. Petur bán az előlülő; a feje felett, a falon egy kép függ, melyen egy a trónuson büszkén ülő asszony látszik. Mindenik békételen mellett a székhöz egy béfedett paizs van támasztva. Nagy függőlámpás világít. Az előbbeni éjszaka.

ELSŐ JELENET

PETUR

A hajnal érkezik, s még mind csak ily határozatlanul? – Szorongatást okoz talán a jó szerencse? Vagy csak öszvetett kezekkel váragoztok, hogy majd helyettünk fog dolgozni a sors? Hát nem ti voltatok, kik olly mohón kaptátok érc-pohártokat, midőn vagy három órával ezelőtt ivék a magyar szabadság hosszú életére!? Úgy, úgy! Hiszen meg kellett volna azt gondolni, hogy csak akkor mernek a kis gyermekek mást megfenyegetni, a midőn hiszik, hogy azt nem tudja senki.

SIMON

Boldog, ki hisz, mert meg nem váltja⁷⁷ a jelenvaló kisebb rosszat talán rosszabb jövővel. Mi lesz hazádból akkor?

PETUR Megállja még az a sarat.

SIMON

De mégis – úgy lehet, hogy elmerül.

BÉKÉTELENEK *(dörmögve)*

Igaz.

PETUR Hah! Ördög és pokol, biz' úgy kívántok itt világosítást, mint-ha a dolog csak engem érdekelne, és bőrötökre tán építeni magamnak egy uralkodást akarnék.

SIMON

Mikhál, te szólj.

MIKHÁL *(aki szundikált)* No mit? – Csináljatok, mit tetszik, és ahol közegyezéssel megállapodtok, ott megegyezek. *(Ismét szundikál)*

⁷⁷ *Megváltani: felváltani.*

SIMON

Hm! Csalhatatlan a közegyezés?

BÉKÉTELENEK *(dörmögve)*

Kérdés!

PETUR

Tehát ti szüntelen csak a visszhangig vagytok e szörszálhasító fontolgtásinak? Mért jöttetek ide hát? vagy a pillantatnak közel- létébe' kívánnátok visszamászni? Ó, gyáva lelkek! Mondom: a jövő éjjelre.

SIMON *(homlokát dörgölve)* És olyan hamar?

BÉKÉTELENEK *(nyughatatlansággal)* Hamar.

PETUR

Zárt néki, míg nekünk nem adja ő.
Tő⁷⁸ asszonyok kezébe, nem királyi pálcánk – le onnan, édes asszonyom! *(A felette lévő képet ellöki)*
Egy oly teremtés, akinek nem ez hazája, – cinteremjeinkben⁷⁹ a-
kinek lenyúgodott szülői nem tevék le csontjokat, – ki gyermeki játékainkban is nem osztozott volt: bennünket az vajjon szerethet-e?

BÉKÉTELENEK *(elevenebben)*

Nem, nem!

SIMON

De hátha mégis úgy lehetne?

PETUR

Hallgass, Simon! – Nem érdemes talán az, ami játékon forog, hogy a kockák vetésén kissé karjaink fáradjunk?

(Felkapván a mellette levő paizst, arról a takarót lerántja, és a címer rajta egy, a trónus alatt vérében fetrengő asszony.)

Ím, csak ide tekintsetek!

Nem érdemes mászásra e derék szőlőgerezd? Nem érdemes, hogy a király megént király legyen, s nyakunkra ne hágjon a dölfös Meránia?

(Mind bámulva vonják le mellettük levő paizsaikról a takarót s mindeniken az előbbeni címer látszik.)

Egy véres asszony a királyi szék alatt. – – –
Nincs senki is? – No, menjetek haza tehát, s vegyétek fel magatokra a töredelmeseknek köntösét, ha ez

⁷⁸ Tő = tű.

⁷⁹ Cinterem (latin *coemeterium*): temető.

vétek; s zokogjatok, mint a bolondok,
kik vétkekért csapra ütik véreket⁸⁰ –

BÉKÉTELENEK *(felzúdulva kardot rántanak s az asztalra csapják)*
Sokáig éljen a magyar szabadság!

MIKHÁL *(felütődik)*
Mi az? Mi végződött?

SIMON *(ingadozva)* Én nem tudom.

PETUR *(egy szegletbe dobván a nála levő paizst)*
Le a királyi székből, asszonyom!

BÉKÉTELENEK
Véressen is!

MIKHÁL Mit? Ó, nagy Istenem!

PETUR
Mi lelt, öreg? – Vagy úgy! Hát a jövő
éjjelre –

BÉKÉTELENEK Pártütés!

MIKHÁL *(felugorván, egyik széktől a másikig tántorodik)* Hah! Pártütés?!

PETUR
Utálatos beszéd! Nem pártütés –
Kicsikort szabadság! – Csak nyugodj, öreg.

MIKHÁL
Ó, nyughatatlan éjtszakám! Simon,
Petur – ti – emberek! – Irtóztató
álomba rengettetek el engemet.
Mikhál – öreg! Mi lett belőled? – Ébredj! *(Magát mejjénél rázza)*

PETUR
Csak csendesedj! Neked semmit se kell
csinálni –

MIKHÁL Ó, bán, bán, ez már gyalázat!
Simon, Simon! te is közöttök? Ó, nem!

SIMON
De hátha mégis –

PETUR Ó is fegyveres-
társunk –

MIKHÁL Csalárd vagy, bán: az én öcsém ő!
Uram Teremtőm, szánj! Mire
jutottam? *(Térdre esik)* Irgalom meg irgalom,
irgalmas Isten! Ah, hová jutottam! *(Elhanyatlak)*

SIMON *(felfogja)*
Bátyám!

PETUR No, hagyd el, üljetek le csak.
A vének olyak, mint a gyermekek,
kik mindenért sírva fakadnak. Nem is hal
ő meg.

SIMON De hátha mégis úgy lehetne –?

⁸⁰ *Vétkekért*: vétküekért. *Véreket* = vérüket.

AZ ÓR *(kívül)*

Ki vagy?

SZÓZAT Szabad magyar.

AZ ÓR Mi jelszavad?

SZÓZAT

Melinda.

PETUR Jön.

BÉKÉTELENEK Ki az?

SIMON Melinda?

MÁSODIK JELENET

BÁNK *(betoppan)* Bánk.

Az Isten e gyülekezet álmodott
céljával, az ha elsül,⁸¹ és igaz, jó!

PETUR

Nem álmodott ez, elsül, és igaz, jó.

BÁNK

Úgy hát szerencsét kívánok.

PETUR s a BÉKÉTELENEK Köszönjük.

MIKHÁL *(feleszmélkedvén Bánkhoz siet)*

Bánk, kedves, édes öcsém! Isten hozott
egy ősznek oltalom-pajzsul! Te ments
meg engem e haramiák közül.

BÁNK *(kardjához kap)*

Haramia?

BÉKÉTELENEK Hogyhogy?

PETUR Semmitől se tarts, bán!

BÁNK

De hát mért reszket ez az ősz?

PETUR

Mivel
csak gyermek.

MIKHÁL *(égre vetett szemekkel)* Ó, uram, bocsásd magadhoz
e gyermeket,⁸² s adj neki jó éjtszakát!

BÁNK

Öreg! világosíts meg e dologban.

MIKHÁL

Úgy vélekedtem, hogy Peturnak egy
vitézi társaság lesz célja, mint-
hogy a *Kalandosok* már elhagytak.
Azonban képzelhedd érzésimet,

⁸¹ *Elsül*: megvalósul, sikerül.

⁸² *E gyermeket*: értsd: engem, Mikhált.

midőn felébredék s kiáltni hallom:
„Le a királyi székből! – Pártütés!”

BÁNK *(egészen kirántja a kardját)*
Való tehát?

PETUR Nem egészen. Csakhogy egy
asszonynak engedelmeskedni nem
fogunk.

BÁNK S miért?

PETUR Miért? Miért? Te kérded
azt, bán? Szegény lélek, sajnálhatom
szép gyengeséged.

BÁNK Gyengeségemet?

PETUR
Ne erőszakoskodjál magadon! Tudom
én jól, hogy elvesztette lelked egy
részét arany nyugalmanak. – Panasszát
nem hallod elnyomtatott
hazádnak, és nem látod, mint potyog
hazádfiának orcáján le könnye? –
Ez a merániaknak izzadoz;
amaz merániaknak a hasát
hízlalja vérverejtékével; ez
bőrét siratja, mert merániak
takargaták be abba testeket.⁸³
Román ugyan csak⁸⁴ zendítő vala:
meg is fizette Zavichosztnál halállal;
de a szegény Miciszlavic Miciszláv
mit véte, e meráni büszke asszony
hogyan tartományait kívánja el?
Bánk bán! Barátim! A szülők Polyák-
ország felé néznek kisírt szemekkel,
mert tán fiúk⁸⁵ Endrével ott veszett,
azért, hogy egy ötesztendő gyermek
nyerhesse a galíci tartományt.
Légy boldog, Endre! Ha te királyi pálcád
kezébe adtad asszonyodnak, és
jószágodat dicsérni hallván, úgy veszed
incselkedését,⁸⁶ mint jó pénzt – ime:
alattvalóid így segítenek.

BÁNK
S mit véte nektek e meráni asszony?

PETUR
Ó, bán! Ez a derék asszony nagyon
értett azon közönséges szokáshoz –

⁸³ *Testeket* = testüket.

⁸⁴ *Ugyan csak*: valóban, tényleg.

⁸⁵ *Fiúk* = fiuk.

⁸⁶ *Incelkedés*: kedveskedés, hizelgés.

de engemet csak nem fog lépre csalni –
jól tudta ő azon mindennapi
fogást, miképp kelljen az alattvaló
nagyoknak orrára az édes reménység
üvegszemét⁸⁷ nevetve tenni fel;
de úgy, hogy azt ők észre sem vegyék –
az olyanoknak, mint te vagy, nagyúr,
ő rang, ígéret és aranyhegyek
zacskóba zárt *szelel*⁸⁸ el tudá
mázos kegyelmét osztogatni,
s a jó bolondok, hogy helyét találják,
kiveték zsebekből ön vagyonjokat.

BÁNK

Amit magok vetettek el, királyjok
vérén⁸⁹ vegyék meg azt ismét?

BÉKÉTELENEK

Nem úgy van.

PETUR

Mi a királyt imádjuk – ámde egy
Endrében – egy férjfiú-királyt imádunk.
Meráni asszony nem kell itt soha.

BÉKÉTELENEK

Nem, nem!

PETUR

Görög, gubás,⁹⁰ bojér, olasz,
német, zsidó, nekem – mihelyst fejét
a korona díszesíti – mindegy az,
mert szent előttem a királyom; és az
asszonyt becsülöm – ah, de mégis annak
én engedelmeskedni nem tudok.
Nem, nem tudok, mint Endre, a királyunk! –
Midőn Pozsonyvárban Erzsébetet
általvevé Lajos thüringi herceg
számára a követség – ó, miképp
állt ottan ő! Egész ország csupán
nyelvén lebegni láttatott: „*Köszöntöm
uratokat (így szólt), mondjátok neki,
hogy ezen csekélységgel elégedne meg;
ha Isten éltet, még idővel a leg-
több drágaságokkal fogom tetézní!*” –
S kirakta a szörnyű sok kincseket,
amellyeken Thüringia elvakult.
Hogy állt ottan Endre, hátul egy
szegletben – Endre, a magyar király! –
Pirúlva morgott a magyar, s te, Bánk,
a köntösét rántád, hogy előbbre menjen. –
Sírt bennem a lélek, hogy a pazarlást

⁸⁷ *Üvegszem*: szemüveg. (Egyébként anakronizmus, mert 1213-ban még nem létezett.)

⁸⁸ *Zacskóba zárt szél*: puszta levegő, nagy semmi.

⁸⁹ *Királyjok* = királyuk

⁹⁰ *Gubás*: ruszin ember, mert ők viseltek gubát (gyapjából készült hosszú szőrös télikabátot).

szemlélttem és minden magyar szeme
könnyekbe lábbadt. – Honnan volt az a kincs?
Bánk, nem felelsz? – Tulajdonunkat el-
vevé s od’adta a hazájabéli
cinkossinak, s kihúzta a szegény
magyarnak a kezéből a kenyért, s azt
megette a meráni fegyveres.
Lerontatá atyáink várait,
s meráni fegyverest rakott oda;
elszedte hivataljainkat⁹¹ és
a pusztát „bán” névvel cifrázza fel.
Eckbert, az öccse, alig törölte le
Fülöp királynak a vérét kezéről
s itt a scepúsi⁹² földet elnyeré.
Berchtold az üstökét⁹³ se tudja még
befonni, s már érsek, bán, vajda, s Bács-
Bodrog megyékben főispán leve.
Bánáti Bertalan kihál fimag⁹⁴
nélkül: s ez asszony egy jött-ment Jerindó
Di Vegliát atyjafiává teremt –

BÁNK

Igen – de Ráskai Demeter, pohárnok –?

PETUR *(megütkezőzik s ajkát harapja)*

A sógorom? Hm! A derék s haszont-
hajtó pohárnok a vámot⁹⁵ valóban
elnyerte Újfalun, mert szorgalommal
töltötte a királyné kancsóit. – Sokáig éljen!
(Egy kancsót magasán felemel, aztán kiönti a földre)

MIKHÁL

A gyermekek tapossanak anyjokon,
midőn az atyjok messze tartományban
fárad szerencséjük miatt? – Gonoszság! –

PETUR

Minő szerencséért? Hogy enged egy
asszony kevély áhítózásának
s Kálmánnak, a fiának, hogy dobot,
vagy egy kicsiny kürtöt nyerhessen – űzi
Galíciából el Miciszlavict?

BÁNK

És így hazátok elbúsúltjait
játszani akarjátok s királytokat
úgy tenni a királyi székre, hogy
Gertrudis estén⁹⁶ szíve megrepedjen?

⁹¹ *Hivatal* (= hivatal): megbízatás, munkakör, funkció.

⁹² *Scepúsi* = szepesi.

⁹³ *Üstök*: férfiak, fiúk hosszú haja.

⁹⁴ *Fimag* (= fiú-mag): férfi utód.

⁹⁵ *Vám*: itt: az adószedés joga, a terület bevételeinek élvezete.

⁹⁶ *Estén*: esésén, bukásán.

Fájdalmiban megölni érzeményit,
hogy társitoknak könnyeit soha-
se lássa többé – egyszersmind szeretni
is, ölni is szándékoztok; mivel
Gertrudis éppen a király maga!

PETUR

Ne élne vissza hát azzal s ne kapna
vasas marokkal a magyar javak
közé; mivel⁹⁷ részemről én bizonynyal
orrára kész vagyok koppintani.⁹⁸

BÉKÉTELENEK

Mi is!

BÁNK De ő azért mégis csak az marad.

PETUR

No nekem ugyan nem az! ha egyszer ő
rabló, királyném is megszűnne lenni –
ezt esküszöm, míg Endre élni fog.
Meg kell erősítenie régi (szent
első királyunktól kitett) szabadság-
beli jussainkat; vagy ha megmutatja,
hogy a hazám boldogságán segít
ezen szabadság eltörlése – egy szót
se szólok: ámde míg ez a szokás,
e század, Árpád vére, a magyar
ézés, magyar javak virágzanak,
mindaddig azt fogom kiáltani: „Üsd az
orrát, magyar, ki bántja a tied!”

BÉKÉTELENEK

Üsd, üsd!

BÁNK S ezen szokást tekintve, mi
szükség setétben bódorogni? Ha
törvény s szokás szerént cselekszettek, nem
csak én, hanem minden magyar segítő
kezét sietve nyújtaná –

MIND (*Peturon kívül mintha hályog esne le szemökről*) Igaz.

BÁNK (*csendességgel*)

Az őseink becsülettel s vitézi
lélekkal estek egykor el kicsiny
vagyonoknak⁹⁹ elnyeréseért, vagy inkább
értünk: s mi azt mostan magunk javára
tartjuk hazánkunk omladékain?
Azokon; mivelhogy zendülésbe' nem
fog-e kiömleni az ártatlanok-,
a felebarátjainknak vére is? mely

⁹⁷ *Mivel:* emiatt.

⁹⁸ *Orrára koppintani:* meglepően enyhe kifejezés ahhoz képest, hogy meg akarják ölni. Katona korában nyilván fenyegetőbb jelentése volt, lásd alább az „Üsd az orrát!” felkiáltást.

⁹⁹ *Vagyonoknak* (= vagyonuknak): birtokuknak, nemesi címüknek.

bugyása közben fogja a szabadság
jajos tüzét átkozni – hörgeni.
És tagja légyek e rossz társaságnak
itt én is? Ártatlan vért ontani
segítsek? És abban eszköz legyek, hogy
jajgasson a szabadságunk miatt
szegény magyar hazám? –
Az élteket s a nyúgodalmokat
kockára tégyük polgártársainknak,
kik, mint szülőinket, bennünket is
tápláltak! – És miért? Mivelhogy ez
asszonynak a hatalma büntetetlen
teszi azt, mit a közönséges zsvány
talán fizetne életével is?! –
Vétkül tulajdonítsuk azt neki,
hogy a felekzetét¹⁰⁰ jobban szeretné,
mint a magyarságot? – Ha németek
között közületek király lehetne
egyik, nem előbb volna-e előtte
még ott is a magyar?

BÉKÉTELENEK (*gondolkozva, dörmögve*) Hisz az való.

BÁNK

És ennek ellenét kívánja még-
is mindenik; sőt azt akarja, hogy
úgy tégyek én is. – Nem, magyarok! Soha
azt tenni nem fogom. Való, hogy engem
az emberek bolondozása meg-
mulattat; ó, de a vérekbe és
az életekbe¹⁰¹ forró ösztönöm
markolni nem kíván, se játszani. –
Hogy Bánk leüljön a setét szövetség
gyász-asztalához, ahhoz nem csekélyebb,
mint bánki sértődés kívántatik.

BÉKÉTELENEK (*egymásra nézvén*)

Jól, jól beszél.

PETUR Nem jól beszél, ha mondom.

SIMON

Ispán! de hátha mégis úgy lehetne –?

BÁNK

Ha oly hatalmatok lehetne is,
mint volt Leventa- vagy pedig Kupának –
De nékik is elsült-é?¹⁰²

SIMON Mikhál! Gyerünk!

¹⁰⁰ *Felekzet* (= felekezet): embercsoport. Azonos nyelvű, kultúrájú emberek. (Ma csak vallási közösségekre használatos.)

¹⁰¹ *Vérekbe, életekbe* = vérükbe, életükbe.

¹⁰² *Elsül* (= elsül): sikerül.

MIKHÁL *(örömmel)*

Öcsém!

BÉKÉTELENEK *(mind felkerekednek)* Gyerünk!

PETUR

Pokolba! hát talán nem

esküdtetek meg itten?

BÉKÉTELENEK *(ismét le akarnak telepedni)* Az való!

BÁNK

Kérlek, ne bántsd őket, különben én
tőlük fogok kivánni *egy* itt
mindjárt. Ne engedj jönni annyira –
úgyis felelned kell még egyre – *egyre*,
mely örülésre hoz: de félre ezt
most egyszer! – Emberek, jertek velem!
Előbb való a hit parancsolatja:
Istennek a kenettje egy királyi felség.

BÉKÉTELENEK *(Bánkhoz állanak)*

PETUR *(eleikbe futván)*

Az Istennek kenettje Endre, nem
Gertrud! Ez a rabló az nem lehet!
Azért csak érjem el, torkon fogom,
s királyi széke kárpitjának a
zsinórrival fojtom beléje lelkét.
Mint vízözön zúgok mindenfelé,
s ahol találom, ottan rontom öszve
ez asszony annyit átkozott fejét.

BÁNK

Várdán,¹⁰³ belőled most a nemzeti
rút gyűlölet, nem az igazság beszél.
Jertek velem, magyarok! Szánjátok őtet,
mert nem gonoszságért gyűlöl, hanem
azért, mivel más más köntöst visel.

MIND

Gyerünk!

PETUR

Kiholtak szabaditóid, ó,
te vasravert hazám! No, nyeld le a bilincsed
jajgatva s edd magadnak a halált!
Nem kényszerítelek – magam is tudok
hóhérja lenni azon utálatosnak! *(El akar)*

BÁNK

Megállj! – Ezen haza- s felségárulót
láncokba verjétek – parancsolom,
én, a király személye, én – maga
parancsol Endre, a király!

PETUR *(Bánk lábaihoz hajol)* Királyom!

BÁNK *(elérzékenyedve felemeli)*

Petur, Petur, kedves bátyám, ölelj meg!

¹⁰³ Várdán: váradi, azaz Nagyváradra való. Nagyvárad (ma Oradea, Románia) volt a székelye Bihar megyé-
nek, melynek Petur volt a főispánja.

Látod, hová tud téged csak neve
is vinni Endrének! Ládd, mint buzogsz
érette, mégis a szívét akarnád
kitépní! – Hát jut-é eszedbe még a
testvéri háború? Te ott is Endre
pártján valál – s midőn jószágodat
elszedte Elmerik király –

PETUR Eressz!

BÁNK

Hozzám jövél szökésed éjjelén,
még egyszer elmentünk a cinterembe¹⁰⁴
együtt – lerogytál ott atyádnak a
sírjára, s azt mondád: „Igazad vala,
atyám: az Isten nem segít soha
felkent királyok ellen! Nem maradt
semmim, csak egy szívem: már legyen a
föld, melybe’ nyugszol, akárkié; de sírod
ölelése s e mondás enyim marad.”

PETUR (*Bánk nyakába esik*)

Öcsém! – az Isten nem segít soha
felkent királyok ellen! – Már legyen
akárkié a föld és a vagyon –
Egy szív *marad*; s így – szent haza, *békeség!*

MIND (*Bánkhoz tolatodnak*)

Az – békeség! –

MIKHÁL Öcsém! Uram Teremtőm!

BÁNK (*mintha mind egybe akarná ölelni*)

Ó, Endre! Győzedelmeskedj te bár
országokon; de ilyen győzedelmet,
mint Bánk neked nyert most, nem nyersz soha!

AZ ŐR (*kívül*) Ki vagy?

SZÓZAT Szabad vitéz.

AZ ŐR Jelszód?

SZÓZAT Melinda!

BÁNK

Melinda! ó, ki gyógyít engemet meg?!

MIND (*egy oldalra tolódnak*)

Hah! árulás!

HARMADIK JELENET

BIBERACH (*jön*) Csak Biberach.

BÉKÉTELENEK Hah! Halj meg!

¹⁰⁴ *Cinterem*: temető.

BIBERACH *(nyugodtan visszalép)*

No lassan! Ejnye milliomm! Biz' úgy
nekem estek, énhelyettem hogyha itt
más állna, tán a nyavalya is kitörné.
Kedves vitézek, csendesen! Biz' az
ördög nem alszik! Ej, szégyen, gyalázat
kardot ragadni! *(Csalfa alázódással)* Egy magyar csak egyik
bajúsza végével pokolba űzhet
egy ily szegényke németet.

SIMON Melinda!

MIKHÁL

Hol loptad el húgomnak a nevét?

BIBERACH

Ahol magát¹⁰⁵ más lopta: a királyné
dombérozó¹⁰⁶ mulatságában.

BÁNK, MIKHÁL, SIMON Ember!!!

BIBERACH

No, hadd beszéljem hát magam ki; de – *(Igazán megszeppenve)*
ördögbe is! valóba' most eszem
fel kell tekerni – átkozott hajón evez szerencsém,
s elül,¹⁰⁷ hahogy reája nem vigyázok.

BÁNK

Kóbor! hogyan jött a Melinda név
nyelvedre?

BIBERACH Páh! Tehát mégsem tudod? –

De igaz! Hisz a királyné prüszkölő-
becs-rang-porától egész bolondulásig
elszédülél te. No, de szó ami szó,
ők szépen is fogának a dologhoz,
úgy mint: „Nagyúr – ej – Bánk bán – így, meg így;
nem illik, ország első nagyja, hogy –
így, meg-meg így.” – Felhozta hát ide
szép együgyű feleségét a nagyúr,
bármint dörömbözött szerelme-féltő
nagy szíve.

BÁNK Ember!

BIBERACH Csak csendessen, ó,

bán! Most az egyszer úgy kell már viselni
magamat, hogy a hajlandóságodat¹⁰⁸
megérdemeljem; mert ebül leszek.
Ládd, bán, sokan tudták ezt a regét;
és ha igazat kell szólni, addig én is
sípót faragtam nádatok között,¹⁰⁹

¹⁰⁵ *Magát*: őt magát, azaz Melindát.

¹⁰⁶ *Dombérozó*: dorbézoló, szórakozó.

¹⁰⁷ *Elül*: megfeneklik.

¹⁰⁸ *Hajlandóság*: jóindulat.

¹⁰⁹ *Sípót faragtam nádatok között*: közétek tartoztam, veletek éltem, egy követ fújtam veletek. (Korabeli szólás.)

ki nem kaparja? Mert ám mintsem oly
nagyot bakázzon¹¹⁵ a bíbor, bizonynal
előbb feláldoznak tíz Bánkot is.
De gyilkod is haszontalan fened:
az utakat jól tudjuk elállani;
vesztőhelyet se fogsz te látni, hogy
ottan rikolthassál – az ily rikoltót
titokba’ szoktuk ám eloltani.

BÁNK

Német! Te megnyitottad a szemem!
S ily kábaságot akartam tenni? – Nem!
*Szeggel szegget!*¹¹⁶ Hisz a *tilalmas és*
megengedődhető ravaszkodás
úgy állnak el, mint a *hazug s igaz*.
Megmenthetem talán még – nemde? Ó,
szólj, Biberach, lehetne még talán
meggátlanunk? Szólj, szólj!

BIBERACH (*öklét összevancosított homlokához nyomván, igen mély,*
de rövid gondolkodás után) Talán. – Gyerünk!

BÁNK

Ember! Ha még késő nem volna – ó,
angyal! szerezd meg üdvösségemet. –
Ne menjetek széjjel mindjárt, barátim,
hogy megtaláljalak, hahogy talán
lehetne szükség rátok – (*Mikhálishoz*) Ősz, remélj
egy nyúgodalmas éjtszakát.

MIKHÁL Uram,
szent Isten! Adj te!

MIND (*morogva*) Ámen. Úgy legyen.

SIMON

Szabadítsd szerette hűgomat, Melindát!

BÁNK

Csak egyszer őtet a kezem közé
vehessem, ó, mikép fogom kacagni
a gyáva herceget; s ha hűsomat
lerágja a kerítő asszony akkor,
még csontomon is elviszem Melindát.
Egy elhagyattatott helyen legyen
inkább kenyéren s vízen, mintsem itt
pompába’, bíbor és a hermelin
bemocskolásra eszközül vetessen,¹¹⁷
S szolgáljon egy bujának,¹¹⁸ akinél még
drágább s becsesb előttem a kutyám.

¹¹⁵ *Bakázni*: zuhanni, lebukfencezni.

¹¹⁶ *Szeggel szegget!* (gyakrabban *Szegget szeggel!*): korabeli szólás: „amilyen eszközzel megtámadtak, olyannal kell visszavágni.”

¹¹⁷ *Vetessen* (a *venni* igéből): hogy őt vegyék, használják.

¹¹⁸ *Buja*: túlfűtött szexualitású, a nemi élvezetet hajszólo ember.

HARMADIK SZAKASZ

Melinda szobája.

ELSŐ JELENET

BÁNK *(az asztalnál állva kezére bókol¹²²)*
Hazudsz!

MELINDA *(előtte térdepel)* Igen; mióta hitvesed megszűnt Melinda lenni, mindenik vétek lehetséges. Hazudni? Ó! Ó, vajha angyalom lehetne az.

BÁNK
Mít térdepelsz? Az Isten nincsen itt – állj fel! Beléphet egy meráni állat,¹²³ és azt hihetné: őtet illeti. *(El akar menni, de ismét visszajön)*
Hát nem cselekszed?

MELINDA *(térdein eleibe csúszi)* Ölj meg engemet,
Bánk! Ölj meg engemet –

BÁNK S egy semmi asszonyt!

MELINDA
Ó, Istenem! de én nem az vagyok.

BÁNK
Ártatlan? És az udvar nyelve e névvel nevezte-é becsületem?

MELINDA
Nem, azt ne mondja az udvar, mert hazud mindenkor – ez ne mondjon engem annak.
Ah, én szerencsétlen személy vagyok! *(Lerogy a földre)*

BÁNK *(felemeli)*
Szegény, szerencsétlen Melinda! *(Merően néznek egymásra)* Mit akarsz? Mi kell? tehát te engemet, mint egy Tantalust az el nem érhető végcél után csak hagysz kapkodni? – Sírsz? Felelj; de szóval és ne így! Hiszen szép könnyid elbúsíthatnák az ég lakosságait, s az angyalok magok szánnák kigördülésit. Elveszek, s én így férjfi nem vagyok. *(Elereszti)* Mégsem hiszek. Ottó s Melinda egyaránt örültek! –

¹²² *Bókol:* hajol.

¹²³ *Állat:* személy, lény.

MELINDA (*térdeit kócsolja*)¹²⁴

Bánk, Bánk! Taposs meg legalább engemet!
Én büntelen vagyok. Ó, ne mondd meg ezt
testvéreimnek: nem feleség – anya.

BÁNK (*belök egy oldalajtót*)

Te átkozott kis alvó, mit mosolygsz?

MELINDA (*sikoltva felugrik*)

Ember, tudod te, mit mondtál fiadnak
most? – Átkozott! – (*Merően néz maga elébe*) Atya-átok egy anyáért!

BÁNK

Mint vándor a hófúvásokban, úgy
lelkem ingadoz határtalan
kétség között, s eszem egy nagy óceánban
lebeg, veszejtve minden csillagot.

MELINDA

Atya-átok egy anyáért! – Kábaság! –
Ha a szegény hold férjhez adja szép
leányait, mondjátok, hogy királyi
lakadalma van két nyíllövésnyire.

BÁNK

Boldogtalan! –

MELINDA

Jó név. Pokolbeli
tűz ége csontjaimban, s a királyné
aludni ment – álmos volt. Ébredézz!
Add vissza gyermekem, te nagy királyné!

(*Elsiet.*)

BÁNK

Menj, menj, hová a történet¹²⁵ viszen! – –
Úgy, úgy: aludni ment – álmos vala.
Helyes, helyes, meráni asszonyom! – Nap,
küldd oktalan Phaétonod, hogy a
világot öszve, meg-meg öszverontván,
pörköljön engem is pokolra le!
De istenemre, lehetlen mégis ez –
Nem! nem lehet! Tanácsot álmod e
szív, s a kimérhetetlen irgalom
által susogja azt a jó reménység
lelkembe: nem lehet. – Setét remény!
(*Karjait kinyújtja az ablakon, ölelve*)
Ne rongtsa ezt el a világod, ó,
Auróra!
Hiszen Melinda úgyse tudja, mit
beszéle – – Ég és föld! De hát ki az
oka, hogy szegény nem tudja, mit beszél?!
És a királyné álmos volt! – Nem-é? (*Megijed*) Hah!
Mely gondolat lesz agyvelőmben első

¹²⁴ *Kócsol* = kulcsol.

¹²⁵ *Történet*: véletlen.

zsengejekor már meghatározás? – –
Épülj fel! Izmosodj meg, gondolat! –
Veled épül ismét csak fel, örök lenyugtóm
felett, megéledő becsületem! (*El akar*)

MÁSODIK JELENET

IZIDÓRA (*felszakaszt egy oldalajtót, döfössen kilép*)

Kiállhatatlan!... Elfelejtkezél
rólam, gyalázóm? Úgy hát zárodát
kitörve karjaimmal, megmutassam,
hogyan Bendeleiben Egenolf vére foly
ereimben? és – nagyúr, ki adta azt a
hatalmat, engemet hogy itt bezárj?

BÁNK (*csak maga elébe néz*)

Ha engemet Prometheusom csak egy
hangjának, és az égi tüzet talán
még abban is sajnálva, egy hideg
szerszámnak alkotott meg volna, úgy
szolgálatodra tán lehetne hangom –

IZIDÓRA

Nagyúr! *Királynénak barátja* a nevem.

BÁNK (*elébe mutat*)

Nézd, nézd az árnyékot – hallgass, oroszlán,
az a királyné – ó, hazug! csak árnyék.

IZIDÓRA

Bán, bán, mi lelt téged? – Nagyúr, mi lelt?
Könyörületességből felelj –

BÁNK

Ki innen!

IZIDÓRA

Megengedek,¹²⁶ mert meg vagy háborodva. (*El akar*)

BÁNK

Egy szót csak irgalmas lélek: hiszem¹²⁷
az éjjel Ottóval még a mulatság
után soká beszéle a királyné –?

IZIDÓRA

És a kegyelméből csaknem kijött:
de majd *Melinda* megbékélteté.

(*Elsiet.*)

BÁNK

Kígyói nyelv! – – Megbékélt; álmos is volt!
Szépen kidolgozott csalárdkodás –
Így megcsalva egy pokolbeli

¹²⁶ *Megenged*: megbocsát.

¹²⁷ *Hiszem*: ugye.

kísértet által, akitől levésekor
már úgy megundorodott az Alkotó,
hogy félbe' hagyni dolgát kénytelen volt.

HARMADIK JELENET

TIBORC (*bizodalom s félelem közt besompolyog*)
Bánk bán, nagyúr! Jó reggelt.

BÁNK Útonálló!

TIBORC
Igazán? Lehet meglátni képemen?

BÁNK
Minek is becsület emberek között!

TIBORC
Való igaz; megőszült a fejem.

BÁNK
Miért?

TIBORC Időm eljárt, jaj s panasz közt.

BÁNK
Azért teremtettem –

TIBORC Köszönöm. Ma már
nem háborogsz úgy, mint az éjtszaka.

BÁNK
Munkálkodó légy, nem panaszkodó –

TIBORC
Ó, istenem! tekéntenél csak egyszer
házamba – élve látnád a panaszt
előtted. Mért valék becsületes!
Holott gazember lévén, mostan is
tied lehetnék.

BÁNK Mely boldogtalan
az, akinek bármely bilincsei
boldogtalan módon oldóznak el!

TIBORC
Ó, mint örültem, hogy *szabad levék!*

BÁNK
Miképp örültem én *bilincseimnek!*

TIBORC
Hiszen való, hogy jó is az: de már
mióta a merániak –

BÁNK Hah! – ó!

TIBORC
Sok pénzre van szükségek: és mivel
mi annyit adni nem tudunk, tehát
sovány nyakunkra izmaelitákat
ültettek – ez már égbe kiált.

BÁNK

Pih!

TIBORC

Míg túrhetém, túrtam becsületessen:
most már gazember is lennék, de késő –!
Ősz fő, kiszáradt kar: hová megyek?

BÁNK

Haramia – nincs itt más kigázolás.¹²⁸

TIBORC

Ma éjtszakán először kezdtem el
próbálni azt a mesterséget; ó,
hiszen beteg feleségem és öt éhes
porontyaimnál szívem majd kiugrott.
De látja Isten, hogy nem értem azt.
Lenn a királyi ház előtt soká
ólalkodék. Vigan valának abban.
És sokszor azt vettem csak észre, hogy
nyelvem kiöltém, mintha azt akarnám
felnyalni, amit ott fenn ellocsoltak.
Akkor lopózkodtál be a kapun –
hallám az őrzővel beszédedet –
én is tehát utánad mentem, és
mivelhogy azt meg tudtam mondani:
ki ment be oly titokba', mindenik
azt hitte, hogy Bánk bánhoz tartozok.

BÁNK

Pih!¹²⁹ minden eszerént tehát hamis
s megcsal – keresse bár az ember a-
hol akarja – legtisztábbnak mutassa
magát, de egyben mégis mocskos az.

TIBORC

Mért bélyegez meg a szükség velem!

BÁNK

De hogyha jól meggondolom: maga
a tiszta hívség, ó! – de, ej, mi meg-
gondolni is való van itten? A
hívség? Kisértet, melyről minden ember
fecseg; de még nem látta senki is.

TIBORC

No, édes Istenem! Ismét azt hiszem, hogy
velem beszél –

BÁNK

Beszélj, beszélj; igen
jól hallom én panaszod; de a magam
panassza is beszél –

TIBORC

Uram Teremtőm,
Még a nagyúrnak is van? – No hát

¹²⁸ *Kigázolás*: kiút, megoldás.

¹²⁹ *Pih*: undort, megvetést kifejező indulatszó.

nem véték a szegény Tiborcnak, egy titkos szövetségben hitét letenni.

BÁNK

Hah! – ezt hogy elfelejthetém – Istenem!

TIBORC

Van más kigázolás? – Vitézkedést ugyan ne várjanak tőlem; de hisz *a háborúban szabad fosztani.*
E gondolat legjobbnak látszatott.

BÁNK *(búsan néz ki az ablakon)*

Magyar hazám! –

TIBORC

A jó merániak azt háború nélkül is megteszik; mert hisz a zsidók eleget fizetnek; a-kiket tulajdonképpen tán nem is lehetne embernyúzóknak nevezni – nyúzásra bőr kivántatik, holott azt a merániak magok lehúzták már csontjainkról; így tehát ezek a húsba kénytelenek bemetszeni – igaz, hogy a metéltetett sikolt; de hisz arra nem szükség hallgatni, csak haszon lehessen. – S a nagyasszony –?
(Keserű megvetéssel lódítja el a kezét)

BÁNK *(fejét az ablakfához nyomván)* Ó!

TIBORC

Ő cifra és márványos házakat épített; és mi – csaknem megfagyunk kunyhónk sövényfalai közt! –

BÁNK Átkozott!

TIBORC

Ő csorda számra tartja gyűlevész szolgálit, éppenséggel mintha minden hajszála egy őrzőt kívánna; sok meránit, olykor azt hinné az ember, hogy tán akasztani viszik, úgy körül van véve a léhűtőktől, s mi egy rossz csősz alig tudunk heten fogadni. Ő táncmulatságokat ad szünetlen, úgy, mintha mindég vagy lakadalma, vagy keresztelője volna: és nekünk szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy a tartozás mindjárt eszünkbe jut. A jó merániak legszebb lovon ficánkolódnak – tegnap egy kesej,¹³⁰ ma szürke, holnap egy fakó: – nekünk

¹³⁰ Kesej (ma inkább *kesely*): fehér foltos.

feleség- s porontyainkat kell befogni,
ha veszni éhen nem kívánczunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
úgy, mintha mindenik tagocska benne
egy-egy gyomorral volna áldva: nekünk
kéményeinkről elpusztúlnak a
gólyák, mivel magunk emészjtük el
a hulladékot is. Szép földeinkből
vadászni berkeket csinálnak, a-
hová nekünk belépni sem szabad.
S ha egy beteg feleség, vagy egy szegény
himlős gyerek megkívánván, lesújtunk
egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek,
és aki száz meg százezert rabol,
bírája leszen annak, akit a
szükség garast rabolni kényszerített.

BÁNK

Hogy úgy van!

TIBORC Ők monostort, templomot
építenek, hol úgy sípolnak, úgy
megzengenek, hogy a szarándokok¹³¹
táncolni kénytelenek a sáros utcán;
nekünk pedig nincs egy jó köntösünk,
melyben magát az ember egy becses
védszent előtt mutathatná meg a
templomban.

BÁNK Ó, buzogj vér! csak buzogj!

TIBORC

Hahogy panaszkodni akarunk, előbb
meg kell tanulnunk írni; mert az ily
szegény paraszt az úr elébe nem
mehet be többé – úgy rendelte Béla
király, s merániak hasznát veszik –
hisz öszvekarmolázná a szegénynek
patkója a szép síma padlatot!
S ha tán utolsó fillérünkre egy
törvénytudó felírja a panaszt:
ki írja fel keserves könnyeinket,
hogy jó királyunk megláthassa azt. – –

BÁNK

Te Isten!

TIBORC El kellene pirúlniok,
midőn ezüst-arannyal varrt övek
verődnek a lábszáraikra, mert
véres verejtékünk gyümölcse az.
Lelkemre mondom, egy halotti fátyolt
kötnének inkább a hasokra – leg-
alább csak úgy külsőkép is mutatnák

¹³¹ *Szarándok* = zarándok.

a gyászt azon szegény nyomorútakért,
kiket kiállhatatlan sajtolásaikkal
a sírba döntenek –

BÁNK Túrj békeséggel –

TIBORC

Túrj békeséggel, ezt papolta¹³² az
apáturunk is sokszor: boldogok
a békeségesek, mert Isten fiainak
hívatnak – úgy, de tömve volt magának
a gyomra. Istenem! Mi haszna! Ha
szorongat a szegénység, a pokolt
nem féljük – a mennyország sem jön oly
szép színben a szemünk elébe.

BÁNK

Kirontjuk a korlátokat, lezúzzuk
a jó barátot, ellenséget; és
aztán ha célra értünk, sírni kell csak:
szánom keserveiteket, emberek!

TIBORC *(nevetve)*

Te szánsz, nagyúr? Ó, a magyar se gondol
már oly sokat velünk, ha zesebe
tele van – hisz a természet a szegényt
maga arra szánta, hogy *szülessen, éljen,
dolgozzon, éhezzen, sanyarogjon és –
meghaljon*. Úgy van, úgy! Esmérni kell
az élehetetlenek sorsát, minek-
előtte megtudhassuk szánni is.

BÁNK *(haraggal tekint reá, de szeme Tiborc homlokán lévő sebhelyen akad fel)*

TIBORC *(és zseveszi, s kevés hajával igyekszik eltakarni)*

Huszonhat esztendő előtt vala ez –
még gyenge ifjonc voltál. – Jáderánál
egy rossz velencei akart tégedet s
atyádat – Ej, hisz az régen vala!

BÁNK *(Tiborc homlokát megölelén, mellébe szorítja, majd egy erszényt nyom a markába)*

Engem s atyámat – menj, menj, menj, Tiborc!

TIBORC

Szép pénz; de adhatsz-é hát mindenik
szükölködőnek? Visszaadja-é
ez a halottakért hullt könnyeket?
Ha mást nem adhatsz, úgy annál, kinek
adsz, még szegényebb vagy. Vigyázz, hogy egy
zsivány, tömött erszényeiddel együtt,
ne lopja el nagylelkűségedet.

BÁNK *(méltósággal)*

Tiborc! Tiborc! kivel beszélsz?

TIBORC *(térdre rogyik)*

Uram-

isten! Hisz azt akarom, hogy *vesztek el*.

¹³² *Papol*: prédikál, enyhén gúnyos értelemben is.

Én nem vagyok gonosztevő – azért nem
bátorkodom magamat előlni, mert az
Isten haragjától félek.

BÁNK Tiborc!
Menj, menj; keresd fel asszonyomat, s ha meg-
találtad, úgy jöjj, s várakozz reám.
Hazamentek – ott megmondhatod, hogy él
még Bánk.

TIBORC Igen. – Kedves szomszédok, *él*
még Bánk atyánk! – fogom kiáltani.

(Sírva elmegy.)

BÁNK
Atya? – Úgy – ez is még hátravan – *(Megáll a belökött ajtónál)* Hah! fel,
fel puha ágyadból, gyermek, nehogy
megvesztegessen udvarunk szele.

(Bemegy.)

NEGYEDIK JELENET

BIBERACH *(jön)*
Bán! Asszonyod magánkívül futott el.

*(Az oldalszobába besiető Bánk után néz; aztán egész maga alkalmosságával¹³³ le akar ül-
ni, de a visszajövő Bánk tekintete visszatartóztatja)*

BÁNK *(az álmos kis Somával jön vissza)*
Ne sírj, ne sírj, gyermek; hisz egyszer akkor
ébredni kell. *(Vezetvén kefelé)* Menj tigrisek, fene-
vadak közé, szelídíts hyaenát,¹³⁴
s ha mindened feláldozván nekik,
háláadással megnyalják kezed –
öleld, szorítsd melledhez és kiáltsd
örömmel: ó, mégis találtam *embert!*

BIBERACH
Bán! Örülést mutat tekintetted!

BÁNK
Tudom, tudom: de hallom is közel-
létét eszem lerontatása hír-
kürtjének, és azért kívánom azt
használni addig, míg egészen el nem
veszejtem.

(El a fiával.)

BIBERACH És magam maradjak itt!
(Utána néz; aztán járdogál)

¹³³ *Alkalmosság*: kényelem.

¹³⁴ *Hyaena* (görög *húaina*): hiéna, dögevő ragadozó. Katona ejtése [hiéna] lehetett.

De nem hiszem biz' én, a gyáva herceg
hogy boldogult. – *Gyanú kinoxza Bánkot. (Leül)*
Egy sincsen a sok emberi indulat
közt, melynek oly kevésbe kerüljön a
képzelt lehetőség általöltözése
az igazra, mint a szerelemföltésnek.
(*Maga eleibe nézvé, egymásra tett lábait lógatja*) Biz' úgy.

ÖTÖDIK JELENET

OTTÓ (*libegve fut be*)
Jó, hogy talállak – ó, de mért hogy itten
talállak, itten, Biberach?
BIBERACH (*félemelkedik*) Igen.
Oly sárga a herceg! Hogy jött ide?
OTTÓ
Tudom-é, hogy? – És te, Biberach is itt?
BIBERACH
Igen. Te reszketsz, jó uram! Mi baj?
OTTÓ
Segíts, segíts!
BIBERACH Hogyhogy?
OTTÓ Néném kerestet.
BIBERACH
Az semmi sem.
OTTÓ De hátha mégis –
BIBERACH Úgy
hát menj el. –
OTTÓ Ó kerestet; érted ezt?
BIBERACH
Értem.
OTTÓ Melinda ott van. Bánk is itthon.
BIBERACH
Láttam.
OTTÓ Melinda – reszketek.
BIBERACH Soha
bizon –
OTTÓ Nem a nagyúrtól – nem az egész
országától; én csak rettentő királyi
nénémtől irtózok; mert hogy gyanút
ne tenne, Myska bán által kerestet.
Elmenjek-é? Hová menjek?
BIBERACH Csak *amely*
hely legközelebb van hozzá: ott nem is

keresnek. – Édes hercegem, de hát
mért félsz; talán vétettél ellene?

OTTÓ

Te kérded azt, tanácsadó? Te?

BIBERACH

És

volt annyi lelked azt követni, herceg?

OTTÓ

Csúfolsz, csavargó?

BIBERACH (*szepegve*) Megesett a dolog?

OTTÓ (*elfogódva szegezi a földre szeméit*)

BIBERACH

Hallgatsz? – no – élj szerencsésen.

OTTÓ

Hová?

BIBERACH

Elég nagy a világ.

OTTÓ

Engemet akarsz

elhagyni? – Rémitőn fogok fizetni
gazemberes tanácsodért.

BIBERACH

No még

e' volna szép! – Én szabad ember vagyok.

OTTÓ

Reszkess!

BIBERACH Miért nem? Gondolod, hogy a

felháborított tengert meg fogod

állítani, hogyha egyszer egy habocskát (*magát érti*)

vessződdel el tudsz széjjel ütni?... Mit? –

No, nézd ezen kevés haját.

(*Maga hajából igen keveset morzsol ujjai közé*) Nem is

méltó azon kis fáradságra, mellyel

ki lehetne rántani – ha most ennyivel meg

tudnám szerencséd váltani, hidd el, azt

nem tartanám méltónak e csekély erőre.

(*A legnagyobb hidegséggel*) Még gyermekekhez nem bocsájtkozáék le,

miólta csak megszűntem hinni azt,

hogy a tanítómnak vesszőitől

reszketne minden ember. Jobban esmérsz,

jó hercegem, mintsem hogy azt reméld,

egy Bíberachot egy mesés manó is

el fogja tán mindjárt rémíteni.

Első bejöttöm a világra megölt

már egy anyát, s bús tékozló atyám

gyűlölni kezdett – én is rajta kezdtem

gyűlölni minden embert. Néha jól

megöklözém. Egyszer végre feladott.

Bűnöm bocsánatjáért, ölni, a

szentföldre kellett volna mennem; és

az atyám megitta volna addig otthon

minden vagyunkámat. Nem mentem. Akkor

bedugtak egy klastromba; hogy pedig

még életemben szentté lenni kedvem
nem volt, kiszöktem a falak közül.
Minden vagyon nélkül, köszönhetem,
hogy ott tanultam; s így az emberi
vakságból éltem; elég az ostoba! –
Ritter, paraszt, szegény, úr, hercegek
lettek barátjaimmá, és csak egyszer
forrt szinte a torkomra. Nem kívánom,
hogy többet úgy legyen. *(Menni akar)*

OTTÓ *(eláll szembe, szájja)* De oly hideg
vérrel?

BIBERACH Miért nem? Én beüthetem hűs
vérrel Lucim nyakába kardomat,
hát tégedet miért ne tudjalak
hűs vérrel itten hagyni? – Hogyha úgy áll
előttem egy valaki, mint férjfiú,
biz' úgy ijedni meg tudok magam
is – most nem.

OTTÓ A nyugalmamat tekénts, d,
és adj tanácsot e zavarba', kérlek.

BIBERACH

Hahogy te is szavadnak embere
lettél s beteljesítted volna szép
ígéretid – legengedelmesebb
lett volna Biberach. A sok jutalmat
özönnel ígérted, mely egykor a
vénségemen segítsen: – és nem úgy lett.
Tudván, hogy a hasonló emberek
kények szerént várják meg a tanácsot,
kétféleképpen adtam mégis azt,
és rajtad állt abban választani.
Most hát sziszegj azon gödörben, a-
melyet magad véstél magadnak. Azt
csak meg fogod nekem bocsátani,
hogy érted én is abba esni nem
kíváncsozok?

OTTÓ S valóban oly gödörben
lennék? Tanácsolj, Biberachom! Ó,
ha vallomásomat kívánod – ím
megesmerem, hogy vigyázatlan
voltam; de nem, sőt oktalan.

BIBERACH

Mi, mi?

Még oktalan? – Ti földi istenek,
soha oktalan nem teszték semmit is;
az égi Isten adja nektek az
Ő csalhatatlan bölcsesség-malasztját;
kérdézd, s megesküszik reá akár-
mely embered. – Te mindenféle földi
s mennybéli bölcseségek öszvesége!
Így hát hogyan lehetsz te oktalan?

OTTÓ

Ember! Csak egy szót még, vagy egy nyomot¹³⁵
tovább, s fejed lábadnál fog heverni.
Bolondokat lelhetsz; de engem a
szerencse itt uraddá tett –

BIBERACH *(kissé megdöbbenve)* S miért
tartóztatod tehát intésedet,¹³⁶ hogy
végére járjon életemnek? Úgy,
úgy, ölni tudtok, jó urak: bezeg
ha életet tudnátok adni, akkor
érdemlenétek meg az uralkodást.
Még eddig egy kevésre becsültelek,
de most idéetlen rémítésedért
megvetlek. Útálnám magam, ha abban
a hiedelemben hagyhatnálak el,
hogy testi-lelki híved voltam: engem
csak a haszon kötött hozzád –

OTTÓ Vitéz!

BIBERACH

Ne félj, uram; hiszen nem esz meg a
nagyúr – való, hogy éktelen dühös
lett, amidőn a dolgot felfedeztem –

OTTÓ *(kardot ránt)*

Még ezt is? Ördög! –

BIBERACH *(mosolyogva kardmarkolatjára teszi kezét)*

OTTÓ *(gyengülve ereszti le kardját. Biberach megy. Ottó segítségért akar kiáltani)*
Hej!

BIBERACH

Ne szólj – uram!

(Hidegen visszatér) Én elmegyek. Te megfogathatol:
de jól tudod, hogy én egyedül tudom:
ki volt Fülöp királynak gyilkolója! *(Megy)*

OTTÓ *(elbanyatlék)*

Várj, Biberach – ne menj! várj! várj!

BIBERACH *(elballagva)*

Soha!

OTTÓ *(rimánkodva siet a hátra se néző után)*

Várj! Várj! – *(Midőn utólérte, ledőfi)* Pokolba veled, alávaló! –
A holt Fülöp nem fog reám kiáltni.

(Elsiet.)

BIBERACH *(visszafordulván, kardot rántott Ottóra; de elgyengülve botlik azon keresztül a földre)*

Pih! ez gyalázat! – Átkozott! Halálos
ágyad felett kétségbeesésedet
kacagja árnyékom. – Gyilkos! Segítség! –

¹³⁵ Nyom: lépés.

¹³⁶ Intés: kézmozdulat, jeladás, parancs.

NEGYEDIK SZAKASZ

A királyné szobája

ELSŐ JELENET

GERTRUDIS *(az asztalnál ül, mély gondolatban. Az udvorniknak – aki az asztal megett áll, s egyik kezében egy már megolvasott levelet tart, a másikban pedig egy világtörténet könyvét kinyitva – a levelet kivé-
vén kezéből, feláll, megnézi s ismét visszaveti az asztalra)*
Csak szúnyogok – csak szőnyeget¹³⁷ nekik. –
Elég! –

UDVORNIK *(beteszi a könyvet és néz a királynéra)*

GERTRUDIS

De hol van Ottó? – Törnek ő-
rá; mert öcsém. *(Az udvornikhoz)* Már elmehetsz.

UDVORNIK *(leteszi a könyvet az asztalra s meghajtván magát, elmegy)*

GERTRUDIS *(az ablakhoz menvén, kinéz)* Napest! –
(Az asztalhoz megy, felvevén a könyvet, végigpergeti ujjain, s ismét leveti)
Hogy nem lehet Solon s Lycurgus – asszony!
Immár ki háborgat megént?

MÁSODIK JELENET

IZIDÓRA *(jövén, távul meghajtja magát)* Kegyelmes
nagyasszonyom – –

GERTRUDIS Leány! Szerencse, hogy
te vagy – megént büntetnem kellene. *(Kezét nyújtja)*

IZIDÓRA *(megcsókolja azt)*
Köszönöm. Igaz, hogy rendelésedet
tudtam, mivel be nem bocsájtatik
még maga Melinda is. De egy kegyelmet
jövék kikérni –

GERTRUDIS Szólj.

IZIDÓRA Bocsáss hazámba.

GERTRUDIS
Izidóra!

IZIDÓRA Én ez országodba úgy
jöttem be egykor, mint egy asszonyi
szép érdemünkkel büszke lány, de az
ma meggyaláztatott; azért tehát

¹³⁷ *Szőnyeg*: itt: szúnyogháló (azt is szövással készítették).

e büszkeségem megmaradt darabját
engedd hazámba visszavinni még!

GERTRUDIS

Ha hazudsz, leány –

IZIDÓRA (*letérdel*) Nem, Istenemre, nem!
Nem!

GERTRUDIS Szólj!

IZIDÓRA Szerettem Ottót –

GERTRUDIS Mit beszélsz? –
A herceget?

IZIDÓRA Nem. Ottót, a vitézt; de a
vitéz bemocskolá magát, s azért
a büszke német lány a bíborost¹³⁸
is megveté.

GERTRUDIS Leány, az én öcsémet?

IZIDÓRA

Azt.

GERTRUDIS Állj fel!

IZIDÓRA (*megteszj*) Oly igen szerethetém
még akkor is, hogy megcsalt engemet:
de már ma félénk gyilkossá leve.

GERTRUDIS

Az én öcsém félénk gyilkos leve?!

IZIDÓRA

Szemérmemet meggyőzve, mindenütt
nyomába' voltam estve ólta. – Hogy
téged, nagyszonyom, Melinda mellett
az álom elfogván, feküdni mentél –
előmbe jött lihegve Biberach;
s midőn lefektedet megtudta, kért,
hogy menjek el Melindához, mivel
italt adott mindkettőtöknek Ottó.

GERTRUDIS

Hah!

IZIDÓRA Én futottam; nem hozzád, mivel
ez altató volt csak – futottam Ottó
herceghez és Melindához hamar. –
Rendetlenül láttam kifutni onnét
a herceget. Szemmel tartván, alig
értem Melinda ajtajához, amidőn
egy durva lábdobogás riaszta fel.

GERTRUDIS

No –

IZIDÓRA Vállamat ragadta egy erős
kéz – bélökött Melinda ajtaján,
s előttem állott Bánk bán.

¹³⁸ *Bíboros*: itt: herceg.

GERTRUDIS *(megmerevedik, végre halkkal mondja)* A nagyúr?!

IZIDÓRA

Melinda felsikoltva elhanyagolt –
én fagyva álltam, mint egy utazó
az égnek első dördülésekor.
Mindent kivallottam: melyért bezárt egy
oldalszobába, – szabadulásomért
ott váraкоztam hasztalan. Segítség
után akartam az ablakon kiáltani
már; s ím kacajt hallottam fel. Szemem-
világa elveszett. – Hajnalban egy
idegen szobában – rajtam a kacaj!
Iszonyú erőt érzettem karjaimban
és felszakasztám Bánknak ajtaját.

GERTRUDIS

Bánk itthon –

IZIDÓRA Ó, királyné! ez gyalázat!
eressz hazámba: hiszen ez itt marad.

GERTRUDIS

Ottó! –

IZIDÓRA Kevés időre alattomossan
megölte ritter Biberachot –

GERTRUDIS Ezt is?

Ottó!

IZIDÓRA Szerencsétlenségembe' kezdem
esmerni udvarod – milyen mohon
kap a gyalázaton, hogy gúnyolódjon!

GERTRUDIS

Ottó! Meránia!

IZIDÓRA Mídőn elvivé
leányod' a követség – engemet
ittén hagyattál –

GERTRUDIS Berchtold nemzetel!

IZIDÓRA

Jó Bertha, légy leányom anyja, mint
én anyja lészek a tiednek! – azt
mondád te akkor jó anyámnak. – Ó,
kegyes nagyasszonyom! Hazámba vágy
a szívem, és az ott vagy, hol a
holtteste nyugszik annak, akinek
az életem s lelkem felébredését
köszönöm.

GERTRUDIS Dicső kinézésim!

IZIDÓRA Nagyasszony!

Hidd el, királyi udvarodra nem
vagyok én teremtve. Itt nekem hideg,
lármás, világos minden, oly nagyon –

GERTRUDIS

Izidóra!

IZIDÓRA A magányosságnak édes
ölében voltam én nevelve, ott
tanultam esmerni egy jobb világot. Ottó!

GERTRUDIS

Átok reád, fiú, ki örök mocsok
közé keverted a hazádat!

IZIDÓRA

Ott

fogok talán én megnyugodni; vagy
könnyezni, elfelejteni.

GERTRUDIS

Izidóra!

Jöjj máskor el. –

IZIDÓRA

Reménylhetek?

GERTRUDIS *(kezet nyújtja, anélkül, hogy elfordítaná egy helyről szemét)*

IZIDÓRA

Királyné!

GERTRUDIS *(széjjelnéz s valamin nagyon láttatik gondolkodni)*

Az egy halál –

IZIDÓRA *(mohón megcsókolja a kezét)* Minden keserveinket
elűzi, és a sírban a sebek
is mind begyógyulnak. – Mosolyogj, remény!

(El.)

HARMADIK JELENET

UDVORNIK *(jön)*

Nagyasszonyom –

GERTRUDIS *(egy futó pillantattal)* Jöjjön Melinda.

UDVORNIK

De –

GERTRUDIS *(elmerülve)*

Uralkodás! *Parancsolás!* – Minő
más már csak ennek még a hangja is,
mint *engedelmeskedni* – hát minő
ez még *valóságában?* – Egy Magyar-
országba! Majd Polyák¹³⁹ – Podólia,
aztán Velence, a kevély Velence –
Európa harmadába! *(Szédülni láttatik)* Gyenge lélek,
szédűlsz? – Pirúlj! Ha egyszer annyira
segítne Endre fegyvere, semmivel
se lenne szédítőbb, mint mostan ez.
(Elevenebben) Törvényt kiszabni, és úgy lenni e felett,
miképpen a nap sok világokon! Csak ez
is elfelejtetheti velünk rövid

¹³⁹ Polyák: lengyel.

MELINDA Köszönném, hogyha elhihetném.
Nincs, aki szánjon – nincs, nincs, nincs. – Midőn
kifutottam a sárkány elébe, még
Bánkom se jött utánam – szegény,
azt vélte tán, hogy nála nélkül is
elmenni tudnék lakadalomba. – Ó, jaj!
(Fejét kezei közé szorítja)

GERTRUDIS *(megijedve néz rá)*
Hah! Istenem – Melinda!

MELINDA Csak ne lennél
az, ami vagy: megátkoználak. Ó,
ti a szegény Melinda jó nevével
ma egy egész famíliát töröltetek
az üdvözülhetők sorából el.
Átkozza férjem azt az esküvést,
mely engemet hitvessévé teve –
átkozza a szerette gyermeket,
mert a bojóthi Melinda szülte azt –

GERTRUDIS *(csenget)*
Udvornik! A nagyúr! –

UDVORNIK *(bámul)* Itthon?

GERTRUDIS Siess!
(Udvornik el)

GERTRUDIS *(széliden)*
El kell az udvarunk hagynod, Melinda.

MELINDA
El, el? Helyes!

GERTRUDIS De minden lárma nélkül.

MELINDA
Semmit se félj, hogy pompásan hagyom
el! – Gazdagon jövék abba; és
koldúsi módra költözök ki abból –

GERTRUDIS
Szegény Melinda!

MELINDA És – te tudsz így szólani?

GERTRUDIS *(kezét nyújtja a csókolásra)*

MELINDA *(nem fogadja el)* El ezzel a szennyes kézzel!

GERTRUDIS Melinda!

MELINDA
Nem csókolom – nem is csókolhatom
azon kezet, mely útát nyithatott
lelkem kirablására. Úgyde hát
ki állhat a pestisnek ellene,
hogy el ne terjedjen?

GERTRUDIS Te oktalan!
Tudod, hol és kivel beszélsz?

MELINDA Veled,
koronák bemocskolója! Aki meg-
loptad királyi férjedet, – kitepted
kezeből a jobbágyi szíveket,
árúba tetted a törvényt – nyomád a
nyomorultakat – mártírrá tetted az
erkölcsöt és *(Sírva fakad)* testvéri indulatból
egy szennytelen nyoszolyának eltörése
végett, királyházban bordélyt nyitottál.

GERTRUDIS *(az oldaltól kikiált)*
Hah! asszonyok!

MIKHÁL *(száva kívül)* Melinda!

MELINDA *(térdre esik)* Istenem!...
Ne hagyj bejönni őtet – csak ne most –
ne hagyj, királyné! *(Eleibe mészik)* Mind csak kérdezé
odakinn: *miért sírok*, s fehér hajával
törölte könnyeit, hogy nem tudá
meg tőlem azt. Ha benned emberi
érzés vagy, ne öld meg őtet ön-
gyalázattal! *(Háborodva)* Mondd, hogy a menyegző
két nyíllövésnyi – az Bánk és Melinda.

GERTRUDIS *(a bejövő asszonyokhoz – méltósággal, de mégis valamennyire szánakozva)*
Vigyétek e szegény tébúltat¹⁴¹ el!

MELINDA
Mindenható, ments meg kerületétől
minden tapasztalatlan szíveket!
(Mennek.)

ÖTÖDIK JELENET

MIKHÁL *(betör – néhány udvornikok visszatartják)*
Gyilkoljatok meg, hogyha sírva kell az
ajtó előtt itt az igazságnak el-
aludni, amíg bébocsájtatik.
Meg kell ezennel tudnom, hogy mi lelt,
Melinda –

MELINDA Félre! Félre! Eresszetek!
(Kiszalad. Az asszonyok követik.)

MIKHÁL
Hurcoljatok hát sírba engem is! *(El akar menni)*

GERTRUDIS
Maradj! *(Int az udvornikoknak, kik eltávoznak)* Hová ragadott indulatod?

MIKHÁL
Mi lelte hűgomat? Miért szalad

¹⁴¹ *Tébúlt* = tébolyult, őrült.

előlem el – mint atyját, úgy szeret.
 És mégis elfut –

GERTRUDIS Nem tudod, miért? (*Szűnet*)
 Tehát miért kéredzkedél be hozzám?

MIKHÁL
 Ni, szinte elfelejtém – Istenem!
 A húgom, és – ez –

GERTRUDIS Ez? Mi ez?

MIKHÁL Követség –

GERTRUDIS
 Micsoda követség?

MIKHÁL Ó, jaj, jaj! az eszem,
 mint éjszakáim, felzavarva van
 a körülállások¹⁴² boldogtalan
 örvényin. (*Hirtelen*) Óráim kiszabva vannak!
 Csak egy szavadba fog kerülni, és az
 irtóztatón megindult sors golyóbisa¹⁴³
 más, jobb nyomon fog hengeredni el. –
 Tekénts magad – tekénts országodat –

GERTRUDIS
 Miért?

MIKHÁL Hogy azt még kérdezed! – Kezem
 reszketve tészem össze.

GERTRUDIS
 Talán
 miattam? – én nem reszketek.

MIKHÁL De én
 országodért: te reszkess étedért.

GERTRUDIS
 Mit? Éltémért? Tán nem vagyok királyné?

MIKHÁL
 Légy hát azoknak anyja is, kik engem
 hozzád bocsájtottak –

GERTRUDIS Kik?

MIKHÁL (*megütkezik*) Kik? – Kik a
hazaszabadító névvel bélyegezték
 meg magokat.

GERTRUDIS Undokság!

MIKHÁL Úgy hittem ez-
 előtt csak egy órával én is ezt: de
 kik már azóta elérték volna a
 célt, várakoznak kérésemre.

GERTRUDIS Pártos!

¹⁴² *Környülállások*: körülmények.

¹⁴³ *Sors golyóbisa*: a sors mint egy elképzelt guruló gömb.

MIKHÁL

Az nem vagyok; mert itt nem állanék.
Ó, töltsd be kéréseket,¹⁴⁴ és egyről egyig
a lábaidnál láthatod.

GERTRUDIS Mi kérést?

MIKHÁL *(letérdel)*

Nézd – így fogok beszélni. Nem vagyok
magyar, tehát nem is gondolhatod,
hogy részrehajlás vagy haszon beszél
belőlem: ó, add vissza híveidnek
azt, amit elraboltál –

GERTRUDIS Balgatag!

MIKHÁL

A nyúgodalmat, békeséget és
az életen való gyönyörködést –
a volt vagyont, a testi-lelki meg-
elégedést, fazékok¹⁴⁵ mellől a
fát, ételekből a húst és ágyokból a
szalmát –

GERTRUDIS Hah!

MIKHÁL Mert biz' ezt raboltad el,
s od'adtad a saját hazádbeli
udvornikidnak.

GERTRUDIS *(felkapja a levelet – erősen megnézvén Mikhált – ismét visszaveti. Csendesebben)*
Állj fel és beszélj,
mint ember emberhez.

MIKHÁL *(feláll)* De jobban is
megmondhatom: Te ok nélkül bocsájtád
el hivataljaikból a magyar
alattvalóidat s tiéidet tevéd
helyekbe – és lerontatád az ősi
szép várakat s od'adtad a tulajdon
felekezetednek.

GERTRUDIS *(szünet után félutálattal)* Ó, nem ösmered
te a magyart még!

MIKHÁL Sőt igen: sem a meg-
bántást, sem a jótéteményt soha
el nem felejtí a magyar – de főkép
felekezetednek.

GERTRUDIS *(fellobban)* Ősz ember, kik a
békételenkedők?

MIKHÁL Meg akarsz ijeszteni, –
pedig tekétesz ősz hajszálaimra.

GERTRUDIS

S ha arra én tekéntni nem fogok? –

¹⁴⁴ *Kéréseket* = kérésüket.

¹⁴⁵ *Fazékok* = fazekuk.

MIKHÁL *(megdöbben)*

Úgy – elbeszélem, mért őszült meg így:
itt van az előljáró beszéd – *(Áradó könnyeit törölgeti)* No már
jó éjszakát, szívem végnyúgodalma! –
Nem hinni látszol, s tántoríthatatlan
megállni, mint minden kevély eszű.

GERTRUDIS

Úgy?

MIKHÁL Ez lopá el tőlünk mindenünket.

Nem volt utolsó a bojóthi faj
spanyol hazámban, és pajzsunkon a
taréjos egyfejű sast esmeré
régől sok ellenség. Már férfiak
valánk öcsémmel, amidőn anyánknak
születtetett ez a Melinda. Szép
volt, mint az erkölcs. Akkor szült nekem
is egy fiat feleségem. – Ó, ti szép
napok! Ti édes éjszakák! – Ehol
jövének egyszer a mohádik, és
a maurusok¹⁴⁶ hatalma a spanyol
földön megént egészen eltenyészett.
Minden csak azt kiáltá: „A mohádik!
Nem messze vannak a mohádik!” – Én
szunnyadtam és – de hátha csak mese?
mondá az én nehezen hívő öcsém.
Igy egyszer egy boldogtalan éjszaka
elvette mindenünket – nemzetünket –
barátjainkat – ős Bojóthot és – *(elfojtódik)*
egyetlenegy fiamat, reményemet,
lelkemnek egy gyönyörűségét, virágzó
ifjú korában. Boldogok szülőink,
kik már előre elköltöztek! – A
hajam kitépve, futottam a halál
elől, mivel Simon megölt fiamnak a
testével oldalam mellett futott.
Nem akarta eltemetni, mert soha-
sem hitte, hogy meghalt: de ah! midőn
Melinda elfáradván, jajgatott
a test felett – midőn erőtlenül
én ott feküdtem és ő gödröt ásott –

GERTRUDIS

Ember! Ledőlsz – erősödj!

MIKHÁL Majd – igen.

(Tenyerével mázolgatván legörögő könnyeit)
Fájdalma meghaladta a saját
fájdalmamat – kezével véste a
sírt, mintha csak maga akart volna abba
beléfeküdni. Így találta ott

¹⁴⁶ *Maurus* = mór, azaz sötét bőrű ember.

bennünket egy magyar, ki Elmerik
királynak a spanyol Constantiát
vivő követségéhez tartozott –
Kunrád, a nagyúrnak édesapja.
Alig tudák Simont felvonni onnét –
fájdalma meghaladta a saját
fájdalmamat! S én azt mostan neki
háláadatlansággal...¹⁴⁷ –

GERTRUDIS (*belevág szavába*) Egyike
a pártosoknak!

MIKHÁL Hát ki mondta azt? – –
Szegény öcsém! én voltam árulód! –

GERTRUDIS
Fedezd fel őket!

MIKHÁL Hallgatásra tettem
le esküvésemet.

GERTRUDIS Hát mégis egy
az összeesküdtek közül –?

MIKHÁL Fiam
sírjára esküszöm, hogy nem vagyok.
De ők mohón kívántak banni a
dologgal és – Melinda volt eszemben –
kértem, hogy addig csak halasztanak,
míg nem beszélle nék veled: hanem
meg kelle esküdnöm, hogy egyikét
sem árulom közülök el –

GERTRUDIS Oktalan!
Első hited mindég királyodé!
Udvornik!

(*Udvornik belép.*)

Őrizetet! – Tüstént Simon
bán elfogattasson.

(*Udvornik, beszólítván őrzőket, elsiet.*)

MIKHÁL Ha meg találják
Ezt látni –

GERTRUDIS Lássák és irtózzanak –
Gertrudis ingadozhatatlan áll.
Vigyétek!

MIKHÁL Engem? Asszony!

GERTRUDIS Esztelen!
Nem fogsz talán csak átkozódni, hogy
az éltetemet kívánom őrzeni?
Öcséd kivallja majd, (*Gúnyolva*) mivelhogy ő
nem esküdött meg. Ah, így megcsalva

¹⁴⁷ *Háláadatlan* (= *hálá* + *adatlan*): hálátlan.

saját teremtményemtől – a magyar
se tette volna ezt... Vigyétek!

MIKHÁL *(néhányszor előrevont hajfűrtjeit nézve, visszaveti)* Ősz
fejem! – ily gyalázat – ó, Simon!

GERTRUDIS Hisz őtet
átkozhatod –

MIKHÁL *(magát rendbe szedve)* Fiamnak sírja mellett
fájdalma meghaladta a saját
fájdalmamat. Jó éjtszakát! Te nagy
sorsodban elvakult kevély eszű,
reszkess szerencsédtől!¹⁴⁸ – Jó éjtszakát.

(Az őrizet közt ellézung.)

GERTRUDIS *(merően néz utána)*
Reszkessek a szerencsémről? Miért?
Gertrudis a szerencséről legyen
reszketni kénytelen? –

UDVORNIK *(bejön)* A nagyúr.

GERTRUDIS *(döbög)* Ne még! –
Jöjjön.

(Udvornik el.)

GERTRUDIS Szerencsémről –? *(Kinéz az ablakon)* Vitézi módra méssz
le, szép nap! Ah, hol ily halál? Eredj,
eredj! Utól nem érlek – én csak asszony
vagyok.

HATODIK JELENET

BÁNK *(belép morogva)* Helyessen, Istenemre, az –
Itt van Melinda, azt mondá Tiborc?

GERTRUDIS *(remegve néz a földre)*
Bánk? A nagyúr?

BÁNK Parancsolt a királyném. –

GERTRUDIS
Én-é?

BÁNK Igen. –

GERTRUDIS Vagy úgy! Igen.

BÁNK Parancsolj!

GERTRUDIS
A hitvesed –

BÁNK Miféle hitvesem!

GERTRUDIS Nagyúr!

¹⁴⁸ Szerencse: sors, váratlan fordulat az életben.

BÁNK Való, hogy én házas vagyok:
De hitvesem nincsen –

GERTRUDIS *(egy ideig nézi, végre elsiet)*

BÁNK *(kardját félig kivrántva)*

Jó angyalod
susogta ezt neked! – Tiborc! Tiborc!

TIBORC *(ki Bánk bánnal jött, és leghátul maradván csak egy szegletben vonja meg magát s keucsmáját gyömöri)*
Uram! iszonyú ezen hideg magad-
viselete!

BÁNK Nagyravágyás, büszkeség,
kecsegtetés, hizelkedés, csupán
csak csillogó fények; s hogy mégis az
asszonyt becsalhatják a bűn fenék
nélkül való mocsáriba¹⁴⁹ –!
Lelkemre mondom, a nevelésnek egy
jó magva sem marad szivekbe¹⁵⁰ meg,
mivelhogy a növésekkor tüzellő
indulatoknak pestises szele
kifújja mind. Szegény, szegény! De szánni
méltó teremtmények! Hisz esmerem
én gyengeségteket; de hogy ily nagyon
ki légyen a romlandóságnak az
tétetve, nem hihettem még soha. –
Előttem, esküszöm, szentebbek is
lesztek ti, mint egy jó fiúnak a
szülőitől maradt ereklye. A
lehelletem fogom mérsékleni,
nehogy törékeny erkölcstök virágit
lelőkje. Asszony! asszony! asszony! – – És
ők ezt tudák! ezt ők is jól tudák!
Mégis vasas marokkal körmölének a pók-
hálóba. – Meg fogok tán nemsokára
nektek fizetni, jó név gyilkolói!
Egész szegény nemzetségem megölt
nevébe' kívánok majd számadást.
Ó, semmi sincsen oly gyalázatos,
mint visszaélni az asszonyi gyengeséggel!
Az Alkotónak szentségébe be-
törés ez – és kigúnyolása, hogy
a legcsekélyebb férgecskének is
teremte oltalom-fegyvert, csupán
az asszonyállatról¹⁵¹ felejtkezett el.

TIBORC *(a szuglyában térdre esik)*

Uram, bocsásd meg, mert nem tudja, mit
beszél! Tudod, hogy ájtatos vala

¹⁴⁹ *Mocsári* = mocsarai.

¹⁵⁰ *Szivekbe'* = szívükben.

¹⁵¹ *Asszonyállat*: nő, nőnemű személy.

mindég: ha tán asszonyt nem ismert volna, úgy
ő angyal is lett volna földeden!

GERTRUDIS (*jön Melindával*)

Itt van.

BÁNK (*elfásulva*) Melinda!

MELINDA Kösd be a fejem,¹⁵²

Bánk! (*felkiáltva*) Gyermekem!

GERTRUDIS Nagyúr! add vissza azt
anyjának –

BÁNK Anyjának?

MELINDA Hol van Soma?

BÁNK

Biztos helyen.

MELINDA Megölted?

GERTRUDIS Istenem!

BÁNK (*eliszonyodva*)

Hyaenaszívet vélni egy atyában?!

(*Hirtelen kimutat az ablakon*)

Látjátok azt az ősz embert?

GERTRUDIS Hah! (*Elfordul*)

MELINDA Bátyám!

BÁNK

Tömlöcbe vettetik.

MELINDA Kezénél a fiam –

BÁNK

Ott, ott. Az elhanyagló nap nem ad
oly tiszteletre méltó fényt maga
körüli, mikép ezen öreg feje¹⁵³
hajfürtjein sugárol. Ó, királyné,
tekénts ki, kérlek! Nézd, hogyan döcög!
Csak egy tekéntetet! Így megy egy király,
ki elvetette a királyi pálcát,
mivelhogy azt becsébe' nyomorúltak
találta. (*Szemeit törli*) Mikhál, látod e vizet?!

GERTRUDIS (*bosszús elkeseredéssel*)

Távozzatok!

BÁNK Jobbágyaid vagyunk.

(*Meghajtván magát, elindulnak.*)

GERTRUDIS (*Bánkhoz*)

Maradj te!

BÁNK (*falhoz tántorodva*) Vége, vége már neki!

Tiborc, vezesd hát asszonyod. Soká
nem kések én is – úgy-é, jó királyném?

¹⁵² Kösd be a fejem: vegyél feleségül.

¹⁵³ Fejér: fehér.

Menj, menj, Melinda, ezen becsületes
paraszttal, és ne szégyelld el magad –
ő Jáderánál egykor igen sokat
tett – menj csak! A nap elnyugtával az
örvendezők is elnyugodnak.

MELINDA *(ki érzéketlenül állván, mejjén lévő pántlikáját tépegeti, végre leveti a földre)* El-
hervadnak a menyegzőben – kiholt¹⁵⁴ az
atya-átok – ó, Bánk, látlak-é megént?

BÁNK *(szorúlva)*
Megént.

MELINDA Igen – megént! Mély síromon
túl a halál szép halvány angyala
meg fog mutatni megént. *(Gertrudishoz fél-eszelősködéssel)* Nevetsz, te kis
ártatlan? Ó, vedd le koszorúdat! Az
öröm csak egy pillantatnak szülöttje,
s anyjával együtt meghal. Éljl! Az Isten
bocsássa meg, mit oly istentelen
cselekedtetek vélem. Nem volt italtok
méreg, de elszáritá lelkemet. –
Bánk, jöjj hamar!

BÁNK *(öleli)* Köszönts helyettem ősi
váram – vezessen békével szerelmem!
Siess Tiborc!

MELINDA *(rebeigre ténfereg kifelé)* Bánk, jöjj hamar! Csak egy-
két nyíllövésnyi – jöjj hamar.

TIBORC *(elvezetvén, az égre tekint)* Hamar!

HETEDIK JELENET

GERTRUDIS *(szünet után)*
Bánk itt maradt?

BÁNK Igen.

GERTRUDIS A megsértetett vagy a
sértő?

BÁNK Igen vagy nem, csak egyre megy.

GERTRUDIS
Adj számot –

BÁNK Én?

GERTRUDIS Te mint egy éjjeli
tolvaj jövől foglalatosságaidból
az udvarunkba vissza. Illik ez?

BÁNK Nem.

¹⁵⁴ *Kiholt* (= kihalt): elmúlt, megszűnt.

GERTRUDIS

Te rangodat, sőt önnön rangomat
megmocskolád – hát ez illik-é?

BÁNK

Nem.

GERTRUDIS

Leventa!¹⁵⁵ egy ártatlanságot el-
zárván, gyalázatba kevertél – becsület-
é ez?

BÁNK

Nem. Ó, az én becsületem
Melinda elbúcsúzásával el-
búcsúza; Mihál bánnal és fiammal
elzárattott: ha még mi megmaradt,
ezernyi sok szegény között hazámban
felosztva van – minek az is?!

GERTRUDIS (*méltósággal*) De tartsd
magad!

BÁNK

A becsületet kinoztatik,
megostoroztatik, kipörkölik
szemeit, s midőn minden kitelhető
csapást kiállt, akkor török kerékbe;
és így, ha későn is, megismeri,
hogy ugyan becsületest kell játszani,
de valóba' lenni mégis oktalanság.
Minő dicső ellenben becstelennek
a sorsa, csak hogy tudja a közönség
jó véleményét meghódítani:
akkoron azonban, hogy a becsület ál-
orcája mellett büntetetlen el-
követhet undokságokat, vakon
a hír legemberebbnek szenteli –
főhivatalra lép; ottan rabol
mindent el a szegény bahóktól,¹⁵⁶ ahol
akarja; minden emberek vele
ohajtnak egybeköttetésbe' lenni;
gazdag s hatalmas léte barátinak
lehet javokra; sőt a mennyet is
gyakorta úgy megnyerheti
részére, gazdagságából kitellő
több áldozattal, hogy sokkal becsesebb
lesz még előtte, mint az a szegény
becsületes, ki semmit sem tud adni.

GERTRUDIS

Istentelen! Távozz!

BÁNK

(*közlebb lép*) Nem. Avagy azt
hiszed, hogy nem maradtam volna itt
parancsolásod nélkül? (*Magában*) Meglehet –

¹⁵⁵ *Leventa* (= levente): katona, vitéz, lovag.

¹⁵⁶ *Bahó* (= bohó): ostoba.

tán nem maradtam volna mégis¹⁵⁷ itt! –
Nagyasszonyom! Melinda helyett köszönni kell!

GERTRUDIS

Jobbágy!¹⁵⁸

BÁNK Nem úgy van, asszonyom! – Én urad
s bírád vagyok; míg a király oda
lészen, királyod is vagyok.

GERTRUDIS *(a csengetyűhöz akar nyúlni)*

BÁNK *(elkapja s zsebébe teszi)*

GERTRUDIS Udvor...

BÁNK *(kardját félig kirántva)* Egy
szót! – Ülj le! – Hasztalan kiáltsz te most,
mert nem szabad bejönni senkinek
is; úgy parancsolá Bánk bán, Magyar-
ország királya.

GERTRUDIS Bánk!

BÁNK Bejártam az
országot, és mindenfelé csak az
elbúsulást találtam. Udvarod
átkozza minden és hazádfiút. –
Szerette jó királyunk, Endre! Hogy
fogod találni népedet? Polyák-¹⁵⁹
országot elnyered, s tán a Magyar
veszted helyette ell! – Midőn ti leg-
először, asszonyom, hazánkba jöttetek,
a békeségnek édes istene
Pannóniára monda akkoron
egy átkot, és a romlás angyala
mormogta rá az áment.

GERTRUDIS Ember! Azt
mondom, ne törj túl a korlátidon!

BÁNK

Egy szájjal, egy lélekkel azt kiáltá
minden magyar hozzám: „Ez egynehány
keserves esztendőnk alatt magyar
törvényeink magyar hazánkon úgy
fityegnek, amiképpen egy pelengér-
oszlopra állítottan¹⁶⁰ mocskos tettinek
táblája.”

GERTRUDIS Ó, hazug! miért nem úgy szól
a hír tehát?

BÁNK A hír csak esztelen
kongás – ha a hordó üres, leginkább

¹⁵⁷ *Nem... mégis:* mégsem.

¹⁵⁸ *Jobbágy:* itt: alattvaló.

¹⁵⁹ *Polyák:* lengyel.

¹⁶⁰ *Állítottan:* állított emberen.

kong; mégis – a hír a királyi szék
fő *Bél*-je; ennek oltárára kész a
magyar lerakni mindenét; való,
hogy azt is a dicső udvornikid
emésztik el; de hangzik is az ország
négy része, megdicsértetésitől
a bőkezű adakozónak –

GERTRUDIS (*elbámolván*) Talán úgy?

BÁNK

Vak voltam én is udvarodba'; de
már látok. Egykor egy öreg paraszt
akadt előmbe – szárazon évé
a megpenészedett kenyért. – Igaz s hív
szolgája volt hazánkknak, mondja, negyven
esztendeig: de nyugalomra ment.
Miért? Helyet kellett csinálni egy
hazádfiának. (*összevicsapja kezzeit*) Istenem, Istenem!
Egy tiszteletre méltó ősz kezébe, negyven
esztendeig való szolgálatért,
száraz kenyért nyújtasz, magyar hazám? –
Túrt a szegény. – Végtére egy követ
hírül hozá, hogy itt mik esnek. Ál-
köntösbe' visszajöttem és találtam –
(*nyögve*) ó, többet is, mintsem reménylheték! (*Szűnet*)
Azt, büszke lélek, fel nem érted ésszel,
hogy gyermekem miért adám amaz
öregnek? Asszonyom! Ha útam innen
hóhér kezébe vinne engemet? – –

GERTRUDIS (*elsárgulva támaszkodik az asztalra*)

BÁNK

Ugyan ne gondoskodjon egy eszes
atya gyermekéről? –

GERTRUDIS (*székebe rogyik*) Bánk! Mit akarsz velem?

BÁNK

Te engemet magadhoz hívatál
szikrát okádó vérem éktelen
dühében. Itt előszobádba' láttam
Mikhált gyalázatán kesergeni –
ó, egy tekintet,¹⁶¹ melly az ördögöt
magát is arra bírta volna, hogy
egy megszorúlt szentet segíteni
siessen. Így – od'adtam a fiam; mert
tudom, hogy ő előbb saját kezével
megfojtja kedves húga gyermekét,
mintsem hogy azt csak tőle elvegyék is.

GERTRUDIS

Itt is talán hibáztam még?

¹⁶¹ *Tekintet* (= tekintet): itt: látvány.

BÁNK

Neked

csak egy szavadba kerülne, mégis a hit-
szegést előbbvalónak gondolád –
neked csak egy kicsiny reményt vala
szükség hazudnod – egy csekély ígéret
a zendülést elnyomhatná; de az
erőszakos rimánkodás szokatlan
nálad. Te híveidnek a porig
alázatossakat véled, kik úgy
mosolyganak, mikép parancsolod.
Nem látod azt, hogy többnyire a saját
hasznokra egy kalitkát építettek
a büszkeségeden, hízkelkedéssel,
hol elveszel.

GERTRUDIS Ha úgy találna lenni!

BÁNK

Azt képzeléd, hogy Isten vagy, mivel
letérdepeltek híveid, midőn
a láncokat reád rakták. Magyar
nem volt neked soha embered, mivel
hallatlan Endre idejéig az még,
hogy a Teremtőjét kivéve, más előtt
is térdre essen egy magyar.

GERTRUDIS

Ha a

királynak a hitvesse nem nyer is
alattvalójától becsületes maga-
viseletet – add meg azt, leventa, egy
asszonyszemélynek!

BÁNK

Aki nem érdemes,¹⁶²

hogy a szerette jó királyom áldott
szívét kezébe' tartja; aki lábat
ád a bujálkodónak, és tovább
az áldozatra így tekint le – ő,
holott nem érdemes, hogy a saru-
szíját megoldja; mert kenőcsli testét-
lelkét – –

GERTRUDIS *(megsértett büszkeségének legnagyobb dübével felugrik)*

Gonosz hazug! ki tette azt? –

Légy átkozott Melindáddal! Legyen
örökre átkozott az a kölyök, kit
gyalázatomra szült Meránia!

BÁNK

Melinda jó nevét te hagytad az
udvarnak a nyelvére tenni: légy most
Isten s hitesd el véllek, hogy Melinda
Bánk bánra érdemes: úgy letérdelek,
s imádlak, én, kit ők nevetnek.

¹⁶² Nem érdemes: nem méltó arra.

GERTRUDIS *(keserűen)* Úgy? –
Csak hadd nevensenek; hisz a hasonló
történet életünknek azon szokott
és kedves ízetlenkedésihez¹⁶³
tartozhat, amely megneveltető. –
Már úgy születettünk, mint a szegény
emberbarátink kárán tapsolók;
hiszen ha hét az utcán hétszer el-
esett, azon szint'annyiszor kacagjuk
magunkat el – *(komoran néz Bánkra)* s a szánás akkoron
jön csak, midőn látjuk, hogy egyike
többé felállni nem tud.

BÁNK Szörnyeteg! kész
lennél te is kacagni? –

GERTRUDIS *(kiált)* Emberek!

OTTÓ *(az oldalszobából jön)*
Néném! Az istenért! – *(megjévedve)* Bánk bán!

(Visszaszalad s becsapja maga után az ajtót.)

BÁNK *(hasztalan igyekezvén a bezárt ajtón utána rontani)* Hah, fattyú!
Hogy e dühösség, melly a testemet
emészt, százezer mértékbe' fussa
el lelkedet! Hogy a kín, a maga
egész minéműségében, csekélység
legyen tulajdon kíaidra nézve! –
Az ételednél undorodásba jöjj
és férgesedjen az italod – gyötörjön
éhséged annyira, hogy a sírból a
halottakat kívánd kirágni! El-
csúfíttatott árnyékom mindenütt
kövessen és véressen álljon ott,
ahol lefekszel, ott, ahol felébredszt!
Örökre átkozott légy, átkozott!
És átkozott a hely, melyben születél!

GERTRUDIS *(Ottó megjelenésével undorodva rogyott székébe, majd az ablakhoz szalad; végre használni
akarván az alkalmatosságot, el akar sietni; de Bánk utolsó szavára, mint egy tigris, nekidühödve, tört
kap, és Bánkba akarja ütni)*
Hítvány, ne bánts hazámat!

BÁNK Én? – Kerítő!
(Megfordulván, kitékeri kezéből a gyilkot)

GERTRUDIS *(sikoltva fut az asztalig)*

BÁNK *(utoléri és agyonszurdálja)*
Sziszegj – sziszegj, kígyó! Te itt maradtál.

GERTRUDIS *(lerogy)*
Ah!

¹⁶³ Ízetlenkedés: rosszalkodás, csínytevés.

BÁNK *(merően áll, reszketve egyenesíti ki ujjait – a tőr kiesik kezéből, melynek zördülésére felijed)*

Vége! Volt – nincs; de ne tapsolj, hazám! –

Ni! – reszket a boszúálló –

KIVŰL *(zörgés, s több kiáltás)* Hamar!

BÁNK *(megjévedve néz az ablak felé ki)*

Örvendj, becsületedem, lemosta mocskod?

a vérkereszttség! – Ó, Melinda! – Ki!

Ki! A tető mindjárt reám szakad!

(Elváncorog.)

GERTRUDIS *(fel akarja emelkedni)*

Meghalni – nem királyi széken – ah!

NYOLCADIK JELENET

MYSKA BÁN *(még kívül kiált)*

Mentsd meg magad, királyné! Pártütés!

Ezt mondta a haldokló. *(Bejön)* Istenem!

Késő!

GERTRUDIS Nem érdemeltem – gyermekek –

Hol vannak a gyermekeim? – Még ne is

láthassam őket? – Endre – gyermekek –

MYSKA *(kezzei közé szorított süvegét az ég felé emelvén)*

Uram Teremtőm! hallatlan Magyar-

országban ily eset!

GERTRUDIS Ottó!

(Kívül lárma, verekedés.)

MYSKA Zendülés!

OTTÓ *(berohan)*

Gertrudis – oltalmaz, megölnek! Ó, jaj!

(Ordítva rogy mellé, midőn meglátja)

Gertrudis!

GERTRUDIS *(elfordított ábrázatját a földhöz nyomja)*

Ottó! Ottó! Gyilkosom!

MYSKA

Ottó?

OTTÓ Nem az! nem az!

MYSKA Nagy királyné!

Igy kell kimúlnod –?

GERTRUDIS Így – ártatlanul –

(Meghal.)

PETUR BÁN *(kívül)*

Az egész nemet kiirtsátok!

MYSKA Mit? Az

egész nemet? Hol vannak a király-

fiak? – Velem légy, Istenem! Segíts! –
Azoknak élni kell! – Megmenteni –
meg kell, kik egykor még királyai
lesznek fiainak, unokáimnak is!

(Elsiet.)

OTTÓ

Vígy el magaddal, Gertrud! – Bíberach!
Mért nem követtelek?

(El akar szaladni; de szembejön Petur bán, Simon bán, békételenek.)

KILENCEDIK JELENET

PETUR Megállj –!

OTTÓ *(visszaszalad s Gertrudisra borul)* Segíts!

SIMON

Én nem megyek tovább! Hol van Melinda?

PETUR *(Erősen fújva, néz Gertrudisra)*

Elég is. Itt hever már; s a dühös
tenger magát örömmel engedi
egy kis gödörbe elszorítani,
csak ottan is zúzhassa a hajókat.
(Ottót megragadván, felrántja, s egy békételenhez lódítja)
Fel innen, ördög! Úgyis számtalanszor
térdeple sírva itt az emberi
szeretet; de senki sem nyitott neki
ajtót! Keresztények valának ők,
kik csak tanúlságul szemlélték az
imádatott keresztre – látni, hogy
ők is miképp fessegethessék az embert,
először elrabolván mindenét.

(Kívül kiürtölés, lárma.)

SIMON

Mi az?

SOLOM MESTER *(kívül)* Ti csillapítsátok!

OTTÓ *(kiáltva)* Szabadság!

PETUR

Kínokra hurcoljátok!

OTTÓ *(kétségbeesve, midőn vinni akarják)* Ó, hogy oly
irtóztató legyen majd sorsotok
egykor – legyen bár akkor, amikor –
hogy a meráni csontokat siratva
a földből is kaparjátok ki, s mint
megannyi szent ereklyét légyetek
imádni kénytelenek – s hogy minden el-
szánt törekedésetek önvédelmetekre

olyan siker nélkül való legyen,
mint kínozásom után esenkedéstek.
(*A Bánk által elejtett tört felkapja, s magába akarja ütni*)

PETUR (*elkapván tőle, kitekélve*)
Vágjátok össze! – – A királyi nép!

SOLOM (*berohan katonákkal*)
Alattomos királyi gyilkosok!
(*Viaskodás.*)

PETUR
Hazudsz, hazudsz, istentelen gyerek!
Sohasem alattomos a magyar.

OTTÓ Szabadság!
Gertrudis, engedj meg – hisz elűz Magyar-
ország!
(*Elszalad.*)

PETUR (*kivágván magát kiált a társainak*) Kövessetek!

SOLOM (*dühösen utánafut, kiáltván a katonáknak*) Kövessetek!

Függöny

ÖTÖDIK SZAKASZ

A királyi nagy palota, melyből hátul a közepén egy nagy bolthajtás egy másik szálára vezet, mely eleintén földig érő fekete kárpittal el van fedve. Udvarnikok, nép, majd a király több zászlósorakkal, Izidóra, asszonyok. Mind gyászban.

ELSŐ JELENET

UDVORNIK

A népet immár tartóztatni nem lehet a halottnézéstől. A király, azt mondják, hogy a lováról is lefordult – de sérelem nélkül mégis. Egyébiránt, barátim, a vén Myska bán legtöbbször ment; mert elnyeré Zalában Zelelgeh¹⁶⁴ jószágot, fiastol együtt. Hm – mintha más szintűgy megmenteni nem tudta volna a királyfikat.

(Kívül lassú zúgás hallik: a király! a király! A bolthajtás kárpitjai kétfelé nyílnak, melyeket végig két udvarnikok tartanak. Látszik, miképpen Gertrudis királyi pompával nagy emeleten egy koporsóban fekszik. Mellette az epekedő Izidóra a királyfiakkal. Az emelet lépcsőin körül az udvari asszonyok. A király az emeleten állván, egy ideig csendes magaalátetésével a sorsnak, öszveköcsölvá kezét, néz a halottra.)

UDVORNIK *(lassan a többiekhez)*

Szánom szegény királyunkat –

(Király meghallja. Egy nehéz sóhajtással magát hidegségre erőlteti. Már lejött a lépcsőkön, midőn gyermekeit utána indulni észreveszi. Szűrehatólag öleli egybe mind a hármat.)

IZIDÓRA

Csak azt

tudnám, ki volt azon gonosztevő! Ó, mert kész lehetnék e fájdalmaimban ön gyilkosommá lenni! – Ah igaz, hogy a királyné kedves nem vala; de ezt ugyan mégis nem érdemelte!

(Király, ki ezalatt gyermekeit magától elhárítván, azok Izidórához visszamentek, most elfogódva kijön előre. Néhány zászlósorak követik.)

UDVORNIK *(magok közt)*

Sír a király.

KIRÁLY *(hirtelen közikbe teként)* Ki mondta azt? – Nem úgy van.

Csak víz – *(tenyerével eltakarja)*

UDVORNIK *(tartózkodva közelít hozzá)* Királyom, mért takartad el?

¹⁶⁴ Zelelgeh [szelelge], másként Zeglegeth: valószínűleg Szigliget vára (a közeli Balatonedericcsel), mely az Árpád-kortól 1950-ig Zala megyéhez tartozott.

KIRÁLY

Mert nem szabad.

UDVORNIK

Dehogynem!

KIRÁLY

Én király

vagyok.

UDVORNIK De ember is –

KIRÁLY

Érzem. Egy királynak

kell látni minden könnyeket: magának

könnyezni nem szabad.

UDVORNIK

Ne kéne bár!

KIRÁLY

Ő isten. Istenit kívánva néz

reája minden. Éppen akkor sírhat egy

szegény, midőn királya; s a király

nem látja azt meg a könnyek miatt. –

Gertrudis! így kellett találni meg!

(Székbe váncorog s lebókol)

MÁSODIK JELENET

SOLOM MESTER *(bejön, mélyen meghajtván magát, egy véres kardot tesz a király lábaihoz)*

Engesztelődjél sorsoddal, királyom!

Elérte bosszúálló fegyvered

karom által a gyilkost.

KIRÁLY

Ifjú vitéz!

IZIDÓRA *(égre vetett szemekkel)*

Ó, nyújts borostyánt bosszulónk fejére!

SOLOM

Királyom azt parancsolá: siessek

előre, mint győzdelmes érkezése hír-

mondója. Tűzben s vérben leltem itt

mindent. Atyám is a királyfiakkal

futott előmbe: alig küldhettem el

egy biztos ember által őket. Az

apám kiáltá vissza még: „Megölték

nagyasszonyunkat, és ártatlanul!”.

Tüstént rohantam fel, s a gyilkos Ottó

hercegre mondta éppen a halált.

KIRÁLY

Ottó! Tehát még ő is?

SOLOM

Elfutott;

de nem tudom, hová. A zenditők

kitörték. Én nyomokba' voltam a

legényeimmel és körülvevék¹⁶⁵ egy

¹⁶⁵ *Körülvevék*: körülvettem.

házat – meg is jutalmazám: azon
vason Petur bán vére gőzölög.

KIRÁLY

Petur?

UDVORNIKOK (*lassú zúgással viszonozzák*) Petur.

SOLOM

Királynénk asztalán ezen

levelet találtam, hogy jövék.

(*Király mohón elkapja a levelet, de halkkal adja azt egyik zászlósúrnak.*)

ELSŐ ZÁSZLÓSÚR (*olvassa*)

„Glogonca:

1213. Kilencedik hava 20-án, mint Sz. Lestár napján.

Áldás s szerencse néked, nagy királyné!

Országod alsó részei nemsokára

inkább mutatnak egy kovácsműhelyt,

hol vízre lesz csak szükség a tüzet

öntözni, melyben most a kardokat

edzik. Nagyasszonyom! Vegyen Kegyelmed

kormányozásban más szabásokat –

itt pártütéstől félhetünk. – Igaz

ember tanácsol –

Pontio di Cruce,

Templomvitézitek nagymestere,

s jóvoltotokból itt az illirok¹⁶⁶

között királyi hehytartótok.”

KIRÁLY

Úgy van!

ZÁSZLÓSÚR

Mi van úgy, királyom?

KIRÁLY

Ő hibás; hiszen

másképp nem ölte volna meg magyar.

SOLOM

Az Istenemre, kit imádok; ősz

atyám fejére esküszöm – magyarról

el nem hiszem, mert az előbb a világ

láltára tenné, mint alattomossan.

KIRÁLY

Remény! remény! Becsületes hazug,

mely egy ígéretet sem teljesítség,

és végre gúnyolódva hagysz el ott,

ahol csak egy-két könnyet tudhatunk

hullatni éktelen kárunkon.

SOLOM

Engedj!

(*Elsiet, majd bevezeti Simon bánt.*)

¹⁶⁶ *Illirok* (= illírek): horvátok, délszlávok.

HARMADIK JELENET

SOLOM

Ez itt az öszveesküdtek közül
egy. – Lásd, mitévő léssz. (*Hátra áll*)

KIRÁLY Háláadatlan!

SIMON (*kard nélkül, szomorúan*)
De hátha mégis –

KIRÁLY Látod ott!

SIMON (*megilletődve néz a halottra, azután fejével int*)
Igen.

KIRÁLY

Minden tökéletességgel ruházta
fel őtet a természet – benne csak
a halhatatlanság hibája: itt
kétségbe lévén, azt irigyelétek.

SIMON

Mi? Uram király!

ZÁSZLÓSÚR Petur.

SIMON Petur? Esküszöm,
hogy nem Petur bán ölte meg a királynét.

ZÁSZLÓSÚR

Pártos!

SIMON Talán az sem vagyok –

ZÁSZLÓSÚR Miért
vagy elfogatva? –

SIMON

Az való, de én
csak a folyó szerint úsztam. Petur bán
gyűlölte a királynét, s mégis, a-
midőn öreg bátyám rimánkodék,
hogy váraкоzzanak csak addig, amíg
ő a királynéval beszélene –
megtette még azt is Petur; de egy
kevés időre¹⁶⁷ Mikhált láttuk a
tömlöcbe késértetni – melyre az
egész gyülekezet öszveháborodva
rontott ki, s megszabadította.

KIRÁLY S a királynét?

SIMON

Már halva leltük –

KIRÁLY És Ottó?

SIMON

Petur bán
halált kiálta a fejére. Ez
ifjú vitéz betört ránk akkor és meg-
mentette. – Majd Peturtól elszakadtam.

¹⁶⁷ Egy kevés időre: kevéssel azután.

MIKHÁL *(elragadtatva)* Fiamért annyit! Ó,
Simon, hogyan felejthetném el azt? *(Öleli)*

KIRÁLY *(magában kűszködve)*
Utálatos beszédek! Lopjatok
csak a szememből minden könnyeket
ki, melyek oly édesen törlik a
fájdalmamat szivemből el. Miért
kell félelemnek a bánat helyére
férkezni? Meg volnék rabolva? meg?...
Ó, félre! félre! A nyájas halott,¹⁶⁹
mely fekszik oly víg ábrázattal ott,
nem törhető ki azt a támaszot,
melyhez királya úgy ragaszkodott. *(Fenn)*
Vigyétek el! Vigyétek el! Hazudnak!

MIKHÁL
Igen! Megyünk. – Állandóság, öcsém,
nincs e világon. Átok fekszik a
bojóthi Mortundorf fajon! – Minek-
előtte mennék: király, ne, ez!
(Somát elébe vezet)
Melinda gyermeke. Atyja adá ide;
csak Endre az, kinek kezére bízni
bátorkodok. *(Megöleli a gyermeket)* Ha az anyád kérdezi,
hogyan hol vagyon Mikhál? mondd meg, hogy ő
Simonnal elment számkivetésbe. Éljl!
(El akarnak)

ÖTÖDIK JELENET

BÁNK *(egész elszánással belép)*
Hová? *(meglátva Somát, a király mellől elkapja)* Szerencsétlen, mi vitt ide?

UDVORNIKOK *(dümmögik)*
Bánk!

BÁNK Gyermekek! Szerette gyermekek!
(Körülnézi magát)
Mi bennem ilyen bámulásra méltó?
Zavart eszem? Nem. Borzadó hajam?
Király! Magyarság! Jól emlékezem,
hogyan atyja vétke végett egykor a
kis Béla elvesztette két szemét –

MIKHÁL *(hirtelen magához kapván Somát, mind a két kezével elébe szorítja)*
Gyermek! *(Mind zúgnak)*

BÁNK Király! Gertrudisod koporsó-
aljára vágom a hatalom jelét – *(Nyakláncát odaveti)*
Ott van. Vereslik is még vére rajta.

¹⁶⁹ Az itt kezdődő négy sor rímelt, ami szokatlan.

(Nagy zúgás van.)

IZIDÓRA (*bosszút szomjúhozásának elaludt reményével a testre hanyatlók*)
Ó!

KIRÁLY (*elfedett ábrázattal az asztalra borul s onnét egy nehéz sóhajtással székébe sikamlók*)

BÁNK Vége – !! –

MIKHÁL Meg van a bojóthi faj
átkozva – eltört végistápjá¹⁷⁰ is!

BÁNK
Szükségtelen beszélni tetteit:
felért az égre a sanyargatott
nép jajgatása, s el kellett neki
akármiképp is esni, hogy hazánk
ne essen el polgári háborúban!

KIRÁLY
Polgári háborúban! –

BÁNK Zendülés
lappanga mindenütt, s csak ő vala
a gyűlöletnek tárgya; a legelső
magyar, ki a hazáját kedveli,
megtette volna rajta áldozatját.

KIRÁLY
Magyar?

BÁNK Vagy azt hiszed, hogy az engedi,
mint egy kifestett kép, magát néhány
szoros vonás közé szorítani?
Nagy volt az a hatalom, melyet kezembe
tettél le. Itt dörgött markomban egy
ország felébe¹⁷¹ mért ménköcsomó;
s mégis kezét csókoltam volna a
gyilkosnak, aki véretem megölte,
csak azért, mivelhogy gyűrűjére egy
rangbéli címer volt felmetszve?

KIRÁLY Gyilkos?

BÁNK
Az. Több. Ha tízszer, harmincszor megölt,
ha kincsemet rabolta el, ha széjjel-
szaggatta gyermekimet, feleségemet –
még tán megengedhettem volna; de
ő jó nevét ölé meg nemzetemnek
rút öccse által, s a feláldozott
becsületet kiúzta udvarából.

KIRÁLY
Hallgass! (*Magába' kúszkődve*) Ez a győzedelmi pompa, mely
Galíciából jöttömet fogadja?
Reszketni kell Endrének hitvese

¹⁷⁰ Istáp: támaszték.

¹⁷¹ Felébe = fölébe, fölé.

holtteste mellett önmagyarjító!
Gertrudis, ennyit érdemeltem én,
hogy győzedelmes jöttöm innepén
romlásodat könnyeznem sem lehet? – –
(*Nagyon*) Vigyétek el, míg el nem érkezik
bírāja!

BÁNK Az te nem lehetsz, szerette
királyom! Árpád és Bor vére közt
folyó dologban bíró csak Magyar-
ország lehet. Jobban be van neved
mocskolva, mint az enyém. (*Kimutat az ablakon*) Nézd azt! Amott
hurcoltatik Petur bán és egész
háznépe lófarkon. S azt kurjogatják,
hogy: éljen a király!

KIRÁLY (*az ablakhoz akar, de véletlen Solomon akadnak meg szemei*)

SOLOM Uram király!
Ezt, Istenemre mondom, nem tevém.

(*Elsiet.*)

BÁNK
Azok tevék ezt, akiket te külső
földekről országodba csődítél!
Mint pártosok feje és nagyasszonyunk
gyilkossa, úgy ölettetett le, és
midőn alig mozogva ott hevert,
házára törtek ismét és nevedben
a gyilkolásért e boszút veszik:
holott csak én öltem meg a királynét!

KIRÁLY (*maga eleibe néz*)
Még azt akarják, hogy kivessék itt
a kedvesért való fájdalommat
szívemből és egy pártoson kesergjek! –

BÁNK
Midőn te bátyád, Elmerik király
ellen kikelvén, Kheene várban el-
zárattatál; jut-é eszedbe még,
mit szenvedett ő érted? És ezen
egész az örülésig téged kedvelő
ember hideg gyanúból veszi el
irtóztatólag éltét s házanépét:
pedig én, csak én öltem meg a királynét!

SOLOM (*visszajön*)
Késő! Kiszenvedett már – gyermekit
kérdzte. Egy átkot nyögött ki még
nagyasszonyunkra és az alattomos
gyilkosra; téged áldott csak, királyom,
és a hazát – nem hallá többet egy
szavunkat is – lelkét kiadta ott.

KIRÁLY

Tépjétek el csak mind mellőlem azt,
amelyhez a sors édesen ragaszt –
tépjétek! Én is embernek születtem.

BÁNK

Petur engem átkozott alattomos
gyilkosnak –

MIKHÁL És a nagyasszonyt.

SIMON (*magában felsóhajtva*) Petur! –

KIRÁLY

Nincs senki a jelenvaló leventák
közül, ki e szennyet nagyasszonyán
nem undorodna hagyni? Senki sincs?

MIND (*gondolkodva szegszik le szeméiket*)

BÁNK

Petur engem átkozott alattomos
gyilkosnak – ámde őt is átkozál!

KIRÁLY

Nincs senki a jelenvaló leventák
közül, midőn Árpád s Bor vére közt
folyó dologban bíró csak Magyar-
ország lehet? Hiszen úgy szerettelek
titeket szünetlen, mint szintén magam.
Minden javam tinektek engedém,
királyi székem koldussá tevém –
azt hittem: a jobbágnak csak legyen;
úgy addig a király se lesz szegény! –
Szegény, szegény király! be megcsalatkozál.
(*Könnyes szemekkel elfordul*)

IZIDÓRA (*sírva fakad s kitakarja Gertrudist*)

Nézzétek e halottnak arculatját:
hol itten egy hamis vonás? hol itten
a gyáva lelkiismeret nyoma?
Ezen szelíd arcával hagyja el
az öszvebékült ellenségeket
a békitő vitéz – ezen mosolygó
vidám ajakkal vál el egy szarándok
a jótevőjítől, s ezen vonással
megy vissza egy eltévelyedettnek a
vezére kedves kunyhójába – s egy
se volna?

KIRÁLY (*magában*) Nincs, egy sincs. Jobban remeg
előtte minden, mint előttem. – Endre!

Te gyenge Endre! (*Egy kardot kap*) Magyarok! Második
Endrét tehát lássátok vívni meg-
holt hitvesének jónevére. (*Bánkhoz*) Állj ki!

BÁNK

Királyom! Én veled nem harcolok!

Szent vagy te énelőttem – Istenem
s hazám után a legszentebb. (*Kardját leoldván, elébe teszi*) Megölhetsz.

SOLOM (*tisztelettel előlép*)

Tehát velem.

KIRÁLY Fiam!

IZIDÓRA Segítsd vitézedet,
Elköltözött! –

BÁNK (*merőn nézi*) Kedves fiú, miért
akarod fejed bezúzni egy gonosz
asszony miatt? Szánd e tüzet hazánknak.
Kétségbe kéne esnem, hogyha egy
meráni asszonyért hasítanék
ilyen nemes szívet ketté. Eredj!

SOLOM

„Ártatlan” – ezt nyögé utólszor az
elhunyt szerencsétlen, hallotta ezt ősz
atyám – az ő szavára megvívok.
Gyerünk!

BÁNK Gyerünk, szegény buzgólkodó!
(*Kündulnak.*)

MYSKA (*sietve jön*)
Fiam, hová?

SOLOM Megvívni a nagyúrral
nagyasszonyunk haláláért.

MYSKA Megállj!
Az orozva gyilkoló hát ő?

BÁNK Orozva?!

MYSKA Igen; mivelhogy a nagyasszonyunk
Ártatlan.

KIRÁLY Az?!

MYSKA Semmit sem is tudott
Ottónak ízetlenkedésiről.
Meghittje, Biberach, ki a saját
házamba' holt meg, azt vallotta. Ő
hörgése közt tevő az újjait
keresztre és lelkét kiadta e
végszóval: „Esküszöm, hogy a királyné
ártatlan!” – Ő mindent tudott – bizon
mindent tudott! Az ördög is igazat
mondana halála óráján, bizonynal.

SOLOM

Úgy hát átkozott legyen, ki a nemes
kardot bemártja egy alattomos
gyilkosnak a vérébe – (*félreveti*)

KIRÁLY Ó, igaz!
Ártatlan ő! Ártatlan áldozat!

BÁNK *(fájdalommal)*

Melinda! – Sírján ezt fuvassam, így
enyelge¹⁷² sokszor. Ó, Melinda! Eltűnt
a szép idő – te fúvasd síromon.

KIRÁLY

Gertrudisén!

(Mintegy magát elfelejtve, siet a holttest felé; de szemébe akad Tiborc)

HATODIK JELENET

Tiborc, ki kevéssel előbb bejött, csak a szegletbe húzza magát.

KIRÁLY Ki vagy?

BÁNK *(odateként)* Jaj! Esmered te?
Nem esmerem – nem esmerem.

TIBORC *(csak ottmarad)* Tiborc.

BÁNK
Nem igaz. Tiborc ez nem lehet. Tiborcnak
becsületesebb ábrázatja volt.
Hol van Melinda?

MIKHÁL és SIMON *(megréműlve)* Melinda?

TIBORC *(kacsuját rágja)* Hol?

BÁNK Hová
tetted? Ki ott az, akit erre hoznak
oly lassan? *(Merően néz az ablakon által ki)* Ó, hogy egy zivatar le nem
csavarja szemfedelét képéről!¹⁷³ Éktelen
lakossa a pokolnak, mit gyötörsz?

TIBORC
Ha kénytelen –

BÁNK Mit? Úgy? – Te sírsz? No, hálá
Istennek, amíg sírnak az ördögök,
addig talán az emberiség örülhet! *(Ki akar)*

*(Néhány jobbágyak¹⁷⁴ összekötött botokon hoznak egy betakart halottat és a szőn hátulja kö-
zépén leteszik.)*

BÁNK *(visszarezen s a parasztokat mint esmeretéseket merően nézi)*

IZIDÓRA *(nagy várakozással egy lépcsővel lejjebb jön az emeletről)*

TIBORC *(tipeg-topog, nyögdecsel)*

BÁNK *(reszkető kézzel vonván le a szemfödület – nem hisz szeméinek és elcsukló inain erősen akar megállani)*

IZIDÓRA *(öröm s fájdalom között Gertrudisra borulni visszasiet)*
Melinda!

¹⁷² Enyeleg: évődik, tréfál.

¹⁷³ Képéről: arcáról.

¹⁷⁴ Jobbágyak: itt: parasztok.

BÁNK Ó, felelj, te mindenütt
jelenvaló! Ki tette ezt? *(Lerogyik előtte)*

MIKHÁL és SIMON Melinda!

(Odafutnak és mögötte térdre esvén, reáborulnak.)

KIRÁLY *(ki azalatt visszament az asztalhoz)*
Ki tette ezt?

TIBORC Azt kiabálták azok,
hogy: „Éljen Ottó – nénje bosszulója!”

KIRÁLY
Ottó!

TIBORC Hogy „a határon várja őket
Ottó, jutalmazással.”

KIRÁLY Mindenütt
Ottó! Az, akit én olyannyira
szeretni kénytelen valék, kiért
szintén alattvalóim gyűlölést
vontam magamra – Ottó! Átkozott!
Örökre zárva lesz előtted az
országom!

BÁNK Ó, hogy néked is csak egy
volt életed, te is hogy sebhető
valál! Hol a könny, amely ennyi kárt
fel tudna olvasztani? Szaggassatok
homloktokon sebeket, s vért sírjatok;
letépetett az Istennek remekje.
(Somát, ki anyja fejénél térdel, magához vonja)
Gyermek! Te is sírsz? – Könnyű a te könnyed,
mint egy határtalanságban repülő
porszem: te kis szegény, hiszen nem is
tudod, mitől fosztottak meg – nem. Ó,
Melinda, serkenj fel; hisz esmeréd
te Bánkodat – nem ezt akartam én –
nem ezt! – Siket fül – szem homályosul –
hasadj ki szív – *(Fejét a földhöz nyomva görgeti)*

SIMON Melinda! Nincsen a
testvéreid számára egy nyögésed? –
Világot érő szép szemed berogy –
mejjed hideg, mint a márvány – nem éleszt
többé fel egy jajszó is tégedet!

MIKHÁL
És mégis ez még hátra volt! Ezért
kellett kifutni a hazánkból? Ezt
még hátrahagyták a mohádik!?
Miert hogy egy mennydörgés nem csapott¹⁷⁵
belé fiam gödrébe, hisz a keservek
is édesebbek otthon a hazában!

¹⁷⁵ *Csapott*: csapott engem.

KIRÁLY

Szólj!

TIBORC Rám parancsolt, hogy vigyem haza.

Kevés idő múlván körülvevék Bánk házat. Tüzet hánytak mindenfelé.
Nagyúr rokonjait lángok közé szórták – alig tudám szerette asszonyom testét kimenteni. Még élt akkor egy kissé – csak azt mondta: „Bánkomhoz!”, és én eltökélém, hogy hozzá viszem, akárhol is legyen.

BÁNK (*szímei előtt kapkodván*) Itt – itt – itt világ,¹⁷⁶
a könnyek eltakarják azt előlem.
Nincs a teremtésben vesztes, csak én!
Nincs árva más több, csak az én gyermekem!

KIRÁLY (*magába – indulatoskodik*)

Nincs? – – Mostan érzi veszteségemet.
Ő boldog ember! Enyhülést szerezhet;
szabad folyáson úszhat a dühe:
hallgatni kell nekem – király vagyok.
Fájdalminak lehetne istene;
de ember is lehet, ha tetszik: én
isten vagyok csak lenni kénytelen;
azonban ember lennem nem szabad. –
Ti, akik oly halványan állotok
körülöttem – itt, ártatlanul megölt
szerette hitvesemnek teste mellett:
kérdesz királyotok, hogy mit tegyen
most ő –?

IZIDÓRA Igazságot, az árván hagyott
királyfiak nevében.

MYSKA (*halkekal*) Vannak oly
esetek, hol a kegyelem irtóztatóbb.

BÁNK

Az ég siket fájdalomaimra –
végsemiség az én ítéletem –
az Isten engem büntetésre nem
tart érdemesnek; – az angyal, mely jegyezte
botlásaimnak számát, ily következt
húzó¹⁷⁷ legelső lépésemkor el-
rémült dicső helyén és félrefordult
könnyes tekintettel törölte ki
nevemet az élet könyvéből.

KIRÁLY Csak egy
szót most – mulandó egy szót; és oda
ő visszahozhatatlanul! Megáll
egy szóra a természetnek folyása.

¹⁷⁶ Világ: világosság, fény.

¹⁷⁷ Következést húz: következményt von maga után.

Atyám, halálos ágyadon nyögéd
még gyermekid fülökbe: „Legnagyobb
fájdalmatokban is királyi széktek
előtt jelenjen meg tekintetem,
és intsen emberi uralkodásra.”

(Nyájasan visszafordul, de Gertrudis látásán fellobban, midőn Izidóra a lépcsőkön félig lejt, mintegy könyörögve a királyfiakkal.)

Ottan hever meggyilkolt hitvesem,
és gyilkolója azon törvényeket
tapodta, melyek édes tartományimat
zöldeltetik. Buzogj te meglóptatott
szív, árva gyermekid kiáltanak!
Serkenj fel, öszverontatott igazság!
De én elégtételt veszek. – Vigyétek.
(Merően néz maga elébe)

TIBORC *(csak egy lépéssel előbbre jön s térdre esik, és rémülve kiált)*

Uram! Beteg feleségem s éhező
öt gyermekim kínos nyögések az
Istennek irgalmáért felmenő
végső fohászkodásodat ki fogják
zavarni a mennyekből, ha megöled
gyámoljokat.

SOLOM *(szánakozva Bánkera mutat)*

Nézd, uram, e csüggedést! – Király,
a büntetés már ennek irgalom.

KIRÁLY *(semmire sem figyelmez)*

Nincs a teremtésben vesztes, csak ő –
nincs árva, úgymond,¹⁷⁸ csak az ő gyermeke.
Irtóztatón büntetted, Istenem!
Jól értelek; kivetted a kezemből
pálcámat; – én imádlak! Így magam
büntetni nem tudtam – *(magában)* – nem mertem is.
Magyarok! Előbb, mintsem magyar hazánk –
előbb esett el méltán a királyné!

IZIDÓRA *(a lépcsőn hagyja a királyfiakat s Gertrudisra borul)*

Gertrudis! a gyilkos szabad!

MIKHÁL Szabad!

BÁNK *(alig érthetőleg)*

Engedd meg illendően eltemettetnem.

Solom mély tisztelettel hajtja meg magát. Mindenik azt követi s kardjaikat a király előtt lerakják)

KIRÁLY

Magyarok! Igen jól esmérem – szeretnek,
enyimek! – Hogy ily nemes szívekkel egybe-
férkezni nem tudtál, Gertrudisom!

¹⁷⁸ Úgymond: őszterinte.

(Fel akar sietni a holtához; de eleibe akadván a lépcsőkéön álló gyermekei, azokhoz, általöelve, letérdöpel.)

Függöny

VÉGE